

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής
Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής»

Επόπτης Καθηγητής:
Αθανάσιος Καραφύλλης

Αξιολογητές:
Βασίλειος Φούκας
Ιωάννης Μπέτσας

Θέμα Διπλωματικής Εργασίας:
«Η Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 και οι πολιτικές που επιχειρούν να εφαρμόσουν. Απόψεις μαθητών για την εκπαίδευση».

Φοιτητής: Θεόδωρος Φουδούλης (AM 1022)

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία μελετάται η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε το 1976. Τρία χρόνια μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, κατόπιν μιας επταετίας κατά την διάρκεια της οποίας είχε εγκαθιδρυθεί η χούντα των Συνταγματαρχών. Κατά την διάρκεια της συγκεκριμένης επταετίας, στην παιδεία επανήλθαν αναχρονιστικές πρακτικές, μαθήματα καταργήθηκαν, τα διδακτικά εγχειρίδια και η διδασκαλία προσαρμόστηκαν στις επιταγές του καθεστώτος. Ως αποτέλεσμα, με την πτώση της χούντας, η θέσπιση εκπαιδευτικών αλλαγών κρίθηκαν απαραίτητες, καθώς εξέφραζαν το λαό, τις επικρατούσες απόψεις των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ αποτελούσαν και μια ευθυγράμμιση με το περιβάλλον προοδευτικό κλίμα, το οποίο απαιτούσε σαρωτικές αλλαγές σε πλήθος ζητημάτων. Στα βασικά σημεία της μεταρρύθμισης προβλεπόταν η εφαρμογή της Δημοτικής Γλώσσας, με ταυτόχρονη κατάργηση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Η καθιέρωση της Δημοτικής Γλώσσας, επικρίθηκε αρκετά εφόσον για κάποιους ήταν απαραίτητη και έδωσε λύση στο γλωσσικό ζήτημα το οποίο απασχολούσε την ελληνική κοινωνία από το 1832 και μετά ενώ για άλλους αποτελούσε απομάκρυνση από τις ρίζες της γλώσσας, γεγονός που θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις στο μέλλον. Επιπλέον, καθιερώθηκε η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, ενώ η εκπαίδευση αποτέλεσε μια δωρεάν παροχή σε όλο της το εύρος από την Πρωτοβάθμια μέχρι την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Τέλος, σημαντική ήταν και η θέσπιση της Τεχνικής Εκπαίδευσης, που θεσμοθετήθηκε προκειμένου η χώρα να ευθυγραμμιστεί με το ευρωπαϊκό γίνεσθαι, στο οποίο η Τεχνική Εκπαίδευση αποτελούσε σημαντικό ποσοστό. Εν τούτοις, αν και επρόκειτο για ισότιμη εκπαίδευση ο τρόπος εφαρμογής, η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, η έλλειψη διδακτικών εγχειριδίων, η διδασκαλία από εκπαιδευτικούς χωρίς πανεπιστημιακό τίτλο σπουδών, οδήγησαν στην αντίληψη μιας κατώτερης εκπαίδευσης, που εφαρμόστηκε με προχειρότητα και ενέτεινε τον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης.

Λέξεις Κλειδιά: Εκπαίδευση, Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, Δικτατορία, Μεταπολίτευση, Δημοτική Γλώσσα, Τεχνική Εκπαίδευση.

Abstract

The present work is studied the educational reform held in 1976. Three years after the restoration of democracy, after a seven -year period, the junta of the colonels had been established. During this seven -year period, anachronistic practices were reinstated, lessons were abolished, textbooks and teaching were adapted to the regime's dictates. As a result, with the fall of the junta, the introduction of educational change was deemed necessary, as they expressed the people, the prevailing views of European states, and were also a progressive climate alignment, which required sweeping changes to a number of issues. The key points of the reform provided for the application of the municipal language, while removing the teaching of ancient Greek. The establishment of the municipal language was quite criticized for some for some and gave a solution to the linguistic issue that has been a concern for Greek society since 1832, while others were removing the roots of the language, which would have adverse effects in the future. In addition, nine -year compulsory education was established, while education was a free benefit in the full range from primary to higher education. Finally, it was also important to establish technical training, which was instituted in order for the country to be aligned with European evidence, in which technical education was a significant proportion. However, although it was an equal education how to apply, the incomplete logistical infrastructure, the lack of teaching textbooks, the teaching of teachers without a university degree, led to the perception of a lower education, which was applied with a teaching .

Keywords: Education, Educational Reform, Dictatorship, Transition, Municipal Language, Technical Education.

Περιεχόμενα	
Περίληψη	2
Abstract	3
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη και στην Ελλάδα	8
1.1 Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική κατά την περίοδο 1957 - 1976	8
1.2 Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1958 – 1967	9
1.3 Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο της Δικτατορίας	13
1.4 Η περίοδος της Μεταπολίτευσης	21
Κεφάλαιο 2: Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1976	23
2.1 Η Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη από το 1976 και μετά.....	23
2.2 Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1976	25
Κεφάλαιο 3: Η Έρευνα	33
3.1 Σκοπός	33
3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα	33
3.3 Συμμετέχοντες - Συμμετέχουσες	34
3.4 Ερευνητικό Εργαλείο	34
3.5 Ζητήματα Δεοντολογίας της Έρευνας.....	36
Κεφάλαιο 4: Τα ευρήματα της Έρευνας	37
4.1 Δημογραφικά Ευρήματα	37
4.2 Παρουσίαση Ευρημάτων Συνεντεύξεων.....	37
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση - Συμπεράσματα	44
Βιβλιογραφία	52
Παράρτημα I	55
Παράρτημα II	56
Παράρτημα III	57

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία μελετάται το ζήτημα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1976. Η εκπαίδευση, αποτελεί διαχρονικά έναν χώρο στον οποίο οι μεταρρυθμίσεις είναι συχνές εφόσον οφείλει να ευθυγραμμίζεται με τις κοινωνικές επιταγές και τα όσα λαμβάνουν χώρα στην αγορά εργασίας. Ταυτόχρονα, αποτελεί τον χώρο διαμόρφωσης συνειδήσεων, διαμορφώνει και συμβάλλει στη διάπλαση του ήθους, του χαρακτήρα και του πνεύματος των νέων, ενώ αποτελεί και χώρο διακίνησης ιδεών, παραγωγής γνώσης. Μείζον εκπαιδευτικό ζήτημα αποτελεί διαχρονικά η παροχή ίσων ευκαιριών. Το 1976, η Ελλάδα, έχει εισαχθεί στην περίοδο της Μεταπολίτευσης, περίοδος που χρονολογικά οριοθετείται από την πτώση της χούντας. Κατά την περίοδο της επταετίας, στην εκπαίδευση πραγματοποιήθηκαν πλήθος αναχρονιστικών μεταρρυθμίσεων, ως εκ τούτου η επιστροφή της Δημοκρατίας, συνοδεύτηκε με ένα πλήθος εκπαιδευτικών αλλαγών που θα ενίσχυαν τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, μελετάται η εκπαιδευτική πολιτική στην Ευρώπη κατά την περίοδο 1957 – 1976. Το 1957, αποτέλεσε έτος κατά το οποίο υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης, μεταξύ έξι κρατών και αποτελεί την απαρχή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ένωσης (ΕΟΚ) και μετέπειτα της ενωμένης Ευρώπης. Στον αρχικό πυρήνα των έξι κρατών άρχισαν να προστίθενται ολοένα και περισσότερα κράτη. Απώτερος στόχος της ένωσης που δημιουργήθηκε ήταν η οικονομική ανάπτυξη και η πρόοδος των συμβαλλόμενων κρατών. Εν τούτοις, η οικονομική πρόοδος είναι άμεσα συνυφασμένη με την παρεχόμενη εκπαίδευση και τις επιλογές που αυτή προσφέρει, ως εκ τούτου η εκπαίδευση διαδραμάτισε εξέχοντα ρόλο στην ατζέντα της ένωσης. Την ίδια περίοδο και συγκεκριμένα από το 1964, στη χώρα λαμβάνονται μια σειρά εκπαιδευτικών μέτρων με σκοπό την αποκατάσταση του γλωσσικού ζητήματος καθώς από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, το 1832, επικρατούσε μια διχογνωμία σχετικά που αφορούσε στη χρήση της δημοτικής και της καθαρεύουσας. Επίσης, σκοπός της μεταρρύθμισης του 1964 υπήρξε η οργάνωση της Γενικής Εκπαίδευσης, καθώς και η δημιουργία δύο κλάδων, Γενικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης και η αναβάθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Η μεταρρύθμιση δεν ολοκληρώνεται εφόσον το 1967 εγκαθιδρύεται η δικτατορία των Συνταγματαρχών, οπότε και εφαρμόζονται μια σειρά αναχρονιστικών ρυθμίσεων που συνδέονται με την πρόθεση αποτροπής από την εκπαιδευτική διαδικασία πλήθους ανθρώπων με απώτερο σκοπό την ελλιπή εκπαίδευση, οπότε και

διασφαλίζεται η απουσία διακίνησης ιδεών σχετικά με τα δημοκρατικά ιδεώδη και την ελευθερία.

Η πτώση της χούντας, συνοδεύτηκε από την αποκατάσταση του Δημοκρατικού πολιτεύματος και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, ζήτημα το οποίο παρουσιάζεται στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Η μεταρρύθμιση του 1976, κινήθηκε στον άξονα που επέβαλλε η ενταξιακή πολιτική της Ελλάδας, εφόσον στόχος ήταν η ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και η επανένταξή της στο ΝΑΤΟ. Η μεταρρύθμιση προέβλεπε τη διδασκαλία στη Νέα Ελληνική, την κατάργηση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών, την ανάπτυξη της Τεχνολογικής Εκπαίδευσης σε επίπεδο Μέσης και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, προκειμένου οι νέοι να έχουν περισσότερες επιλογές και ταυτόχρονα να αποσυμφορίζεται η γενική εκπαίδευση ενώ και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Τεχνική Εκπαίδευση απορροφούσε το 55% του μαθητικού πληθυσμού. Εν τούτοις, ο τρόπος εφαρμογής της μεταρρύθμισης όσον αφορά την Τεχνική Εκπαίδευση και οι επικρατούσες αντιλήψεις ότι πρόκειται για έναν εκπαιδευτικό χώρο στον οποίο καταφεύγουν οι μαθητές που υστερούν οπότε και αδυνατούν να παρακολουθήσουν τη Γενική εκπαίδευση, ενίσχυσε τη πεποίθηση περί εκπαίδευσης δύο επιπέδων με έντονο ταξικό χαρακτήρα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογία, τα ερευνητικά ερωτήματα, το δείγμα και οι περιορισμοί της ποιοτικής έρευνας μέσω της οποίας διερευνώνται οι απόψεις ανθρώπων που την συγκεκριμένη περίοδο υπήρξαν μαθητές λυκείου, οπότε και βίωσαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Εφόσον, πρόκειται για ποιοτική έρευνα, οι πέντε συμμετέχοντες, υπεβλήθησαν σε πρώτη φάση σε ερωτήσεις δημογραφικού περιεχομένου και στη συνέχεια σε δέκα ερωτήσεις που αποσκοπούσαν στη διερεύνηση του εν λόγω ζητήματος. Οι δέκα ερωτήσεις δημιουργήθηκαν με σκοπό τη σε βάθος διερεύνηση των παρακάτω δύο ερευνητικών ερωτημάτων:

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών και των γονέων αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση;

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο υπήρξε το προσωπικό βίωμα των πληροφορητών/τριων σε σχέση με τη μεταρρύθμιση που επιχειρήθηκε;

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε η ανάλυση των αποτελεσμάτων, η σύγκριση των θέσεων των συμμετεχόντων και η καταγραφή των απόψεών τους προκειμένου να ολοκληρωθεί η διερεύνηση του ζητήματος.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας συγκρίνονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας με τις δημοσιεύσεις του τύπου σχετικά με τη μεταρρύθμιση και τα ζητήματα που έθιξε, προκειμένου να εντοπιστούν σημεία σύγκλισης ή απόκλισης, με την ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης της εν λόγω εργασίας, ενώ ακολουθεί μια συζήτηση σχετικά με την παιδεία, τις επιδιώξεις της και την έννοια των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Κεφάλαιο 1: Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

1.1 Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική κατά την περίοδο 1957 - 1976

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) ιδρύθηκε στις 25 Μαρτίου του 1957, με την Συνθήκη της Ρώμης που υπεγράφη από έξι κράτη, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Δυτική Γερμανία, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και το Βέλγιο. Πρωταρχικός σκοπός της κοινότητας υπήρξε η οικονομική ανάπτυξη των κρατών που υπέγραψαν την σύμβαση, η οποία θα επιτυγχανόταν μέσω του ελεύθερου εμπορίου. Το 1973, στην Ένωση που δημιουργήθηκε από τα έξι παραπάνω κράτη προστέθηκαν η Δανία, η Μεγάλη Βρετανία και η Ιρλανδία, ενώ το 1979 στην κοινότητα προσχώρησε και η Ελλάδα, με την υπογραφή της σχετικής σύμβασης, η οποία τέθηκε σε ισχύ από την 01.01.1981, ημερομηνία η οποία σηματοδότησε τη συμμετοχή της χώρας στα θεσμικά όργανα της Κοινότητας. Η διεύρυνση της ένωσης συνεχίστηκε καθώς το 1986 σε αυτήν προστέθηκαν η Ισπανία και η Πορτογαλία. Η δημιουργία της ένωσης απέβλεπε στην κατάργηση των συνόρων ανάμεσα στα κράτη – μέλη, εφόσον προβλεπόταν η κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και η ελεύθερη διακίνηση προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων¹.

Στο αρχικό κείμενο ίδρυσης της Ε.Ο.Κ. και συγκεκριμένα στο άρθρο 128, περιλαμβάνονται διατάξεις σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση, μέσω θέσπισης γενικών αρχών που θα διέπουν το εν λόγω είδος εκπαίδευσης με σκοπό να επιτυγχάνεται η ανάπτυξη των κρατών τόσο σε οικονομικό επίπεδο, όσο και σε εθνικό επίπεδο ενώ σε αυτό το αρχικό στάδιο, η ένωση δεν είχε δικαιοδοσία όσον αφορά τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών – μελών της.

Ο όρος «επαγγελματική εκπαίδευση» χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να οριοθετηθεί η περιοχή της γενικής εκπαίδευσης, η οποία αποτελεί αρμοδιότητα των κρατών – μελών κατ' αποκλειστικό τρόπο και αποσκοπεί στη διαμόρφωση εθνικής συνείδησης. Εν τούτοις, τα ιδρυτικά κράτη – μέλη της ένωσης, απέδωσαν στην οικονομική ανάπτυξη το ίδιο βάρος με την κοινωνική ανάπτυξη. Υπό αυτήν την έννοια, συμπεριλήφθηκε στο κείμενο της Σύμβασης η επαγγελματική εκπαίδευση, εφόσον

---

¹ Συνθήκη της Ρώμης (Ε.Ο.Κ): http://publications.europa.eu/resource/cellar/20ba20c8-6d6e-4901-b167-33bed13d6209.0004.02/DOC_4

αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες κοινωνικής ένταξης, ιδιαίτερα όσον αφορά τους ανθρώπους νεαρής ηλικίας. Έτσι, στις 26 Ιουνίου του 1971, για πρώτη φορά συνήλθε το Συμβούλιο των Υπουργών Παιδείας των έξι ιδρυτικών μελών της Κοινότητας, με σκοπό τη σύνταξη ενός καταλόγου, στον οποίο θα περιλαμβάνονταν αρχές προώθησης της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Υπό αυτό το πρίσμα, το 1972, στη Φλωρεντία, ιδρύεται το πρώτο Πανεπιστημιακό Επαγγελματικό Ινστιτούτο, ενώ το 1974, θεσπίζεται η Επιτροπή Παιδείας, που διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στη μετέπειτα εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Επιτροπή Παιδείας με αργά αλλά σταθερά βήματα, οδήγησε στη συνεργασία των κρατών – μελών στον τομέα της παιδείας και ενίσχυσε την ιδέα και εφαρμογή κοινής Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Neave, 1984:50)

Καθώς η Ε.Ο.Κ. αναπτυσσόταν και ολοένα και περισσότερα ευρωπαϊκή κράτη επεδίωκαν να παρεισφρήσουν σε αυτήν, μετατράπηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), που συνιστά έναν ευμέγεθες, πολύπλοκο και συνεχώς εξελισσόμενο υπερεθνικό σχηματισμό, που αποσκοπεί στην ομοιογένεια των κρατών – μελών της και δεν περιορίζεται στους τομείς της οικονομικής ανάπτυξης. Ο χώρος της εκπαίδευσης, χώρος με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, εφόσον συνιστά το πεδίο διαμόρφωσης των νέων ανθρώπων, επομένως αποτελεί εθνικό κεφάλαιο κάθε χώρας, δεν θα μπορούσε να λείπει από την ατζέντα της Ένωσης. Υπό αυτό το πρίσμα, τα αρμόδια όργανα χαράσσουν την Εκπαιδευτική Πολιτική με την οποία καλούνται να ευθυγραμμιστούν οι χώρες – μέλη της ένωσης. Οι κυριότερες περιόδους στις οποίες χωρίζεται η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική χρονολογικά διακρίνεται στις περιόδους 1957 – 1976, 1976 – 1992, 1993- 2000, 2000 – σήμερα (Σταμέλος & Βασιλόπουλος, 2004:49; Γκοβάκης & Ροσάκης, 2008:12).

1.2 Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1958 – 1967

Προκειμένου να μελετηθεί ο τομέας της εκπαίδευσης κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στην πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα μια δεκαετία νωρίτερα και σηματοδότησε τα γεγονότα που ακολούθησαν. Η επικρατούσα κατάσταση χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική αστάθεια με αποτέλεσμα να δρομολογηθούν μια σειρά γεγονότων που σημάδεψαν την ιστορία της χώρας. Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η εναλλαγή των πολιτικών κομμάτων στην εξουσία είναι συνεχής, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αναταραχών και

τον διχασμό του λαού. Το 1958, με την άνοδο της ΕΡΕ και του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία και την ταυτόχρονη ανάδειξη της ΕΔΑ στη δεύτερη θέση, οπότε και ανέλαβε ρόλο αξιωματικής αντιπολίτευσης, ξεκινά μια περίοδος με έντονες πολιτικές συγκρούσεις ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα που αντιπροσωπεύουν τη δεξιά και τα πολιτικά κόμματα που αντιπροσωπεύουν την αριστερά. Η πόλωση ανάμεσα στις δύο πλευρές ενισχύθηκε από την αποδόμηση του Κεντρώου Χώρου (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ΙΣΤ)

Την ίδια περίοδο, στον οικονομικό τομέα, η χώρα χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, η οποία επιτυγχάνεται με τη στήριξη των εισοδημάτων και των τιμών από το κράτος, ενώ οι δημόσιες επενδύσεις είχαν παραγκωνιστεί. Αποτέλεσμα εφαρμογής της συγκεκριμένης πολιτικής ήταν η μικρή ενίσχυση του αγροτικού κλάδου από τη μία πλευρά, ενώ από την άλλη πλευρά, η χώρα άρχισε να υστερεί όσον αφορά τον βιομηχανικό της εκσυγχρονισμό, σε σχέση με τις λοιπές ανταγωνιστικές οικονομίες. Έτσι, υπό αυτό το πλαίσιο, ο Παναγής Παπαληγούρας, ήδη από το 1957, υποστήριζε ότι η ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. θα αποτελούσε μια μοναδική ευκαιρία για τον βιομηχανικό εκσυγχρονισμό της (Τζανή, & Παμουκτσόγλου, 1998).

Την ίδια χρονική περίοδο, μεγάλο μέρος του πληθυσμού εγκαταλείπει την ύπαιθρο και συγκεντρώνεται στα αστικά κέντρα. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας συγκεντρώνεται στην πρωτεύουσα, όπου βρίσκεται συγκεντρωμένο και το 60% της βιομηχανικής παραγωγής. Εν τούτοις, τα ποσοστά της ανεργίας καταγράφουν υψηλές τιμές και ολοένα και περισσότεροι Έλληνες αναζητούν την τύχη τους στο εξωτερικό.

Στην εκλογική αναμέτρηση που διεξήχθη το 1964, η Ένωση Κέντρου εξασφαλίζει τη συντριπτική πλειοψηφία και ο Γεώργιος Παπανδρέου αναλαμβάνει την εξουσία, ενώ η ΕΡΕ, με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο αναδεικνύεται σε δεύτερο κόμμα. Το εκπαιδευτικό ζήτημα αναδεικνύεται ως μείζον ζήτημα της χώρας. Έτσι, στη Βουλή κατατέθηκαν τρία νομοσχέδια που αφορούσαν:

- A) στην οργάνωση της Γενικής Εκπαίδευσης, στην οποία συμπεριλαμβανόταν η Στοιχειώδης εκπαίδευση και η Μέση, σύμφωνα με το Ν.Δ. 4379/1964,
- B) στην οργάνωση της Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης,

Γ) στη λήψη κατάλληλων μέτρων για την αναβάθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης(Καραφύλλης, 2002).

Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, καθιερώθηκε η δωρεάν φοίτηση σε όλα τα Δημόσια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, όλων των βαθμίδων, καθώς και η καθιέρωση της υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης (Φίλος, 1984). Καταργήθηκαν τα δίδακτρα, τα διδακτικά εγχειρίδια αποτέλεσαν δωρεάν παροχή, ενώ με ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης οργανώθηκαν και μαθητικά συσσίτια. Η πρώτη βαθμίδα εκπαίδευσης περιλάμβανε το Δημοτικό Σχολείο, στο οποίο η φοίτηση διαρκούσε έξι έτη με αρχή το έκτο έτος της ηλικίας του παιδιού. Σκοπός της φοίτησης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση ήταν τα παιδιά να λαμβάνουν βασικές γνώσεις γραμματισμού, να γνωρίσουν την Ιστορία του Έθνους, να μυηθούν στην Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη και να γνωρίσουν την παράδοση της χώρας (Μπουζάκης, 2002).Γλώσσα διδασκαλίας στο Δημοτικό ορίστηκε η Δημοτική ενώ στις δύο τελευταίες τάξεις, η διδασκαλία γινόταν και στην καθαρεύουσα προκειμένου οι μαθητές να εισέλθουν προετοιμασμένοι στην επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης, που περιλάμβανε δύο επιλογές, τη φοίτηση στο Γενικό Γυμνάσιο ή τη φοίτηση σε Τεχνικό Γυμνάσιο, όπου οι μαθητές δεν εισέρχονταν με εξετάσεις. Η φοίτηση στη Μέση Εκπαίδευση ξεκινούσε στο 13^ο έτος της ηλικίας και ολοκληρωνόταν με την απόλυση από το Λύκειο, στο 18^ο έτος της ηλικίας. Τόσο στο Γυμνάσιο, όσο και στο Λύκειο η φοίτηση ήταν τριετής. Οι τρεις Γυμνασιακές τάξεις περιλάμβαναν ενιαίο πρόγραμμα και η διδασκαλία περιλάμβανε τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών, η διδασκαλία των οποίων γινόταν από μετάφραση, τη διδασκαλία των Νέων Ελληνικών, των Μαθηματικών, των Φυσικών Επιστημών, της Ιστορίας και της Ξένης Γλώσσας, ενώ διδασκόντουσαν και Μουσική, Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος, Γεωγραφία και στα Γυμνάσια Θηλέων, η διδασκαλία περιλάμβανε οικιακή οικονομία, παιδονομία και νοσηλευτική. Το Τεχνικό Γυμνάσιο ακολουθούσε το ίδιο πρόγραμμα σπουδών ενώ περιλάμβανε και επιπλέον μαθήματα παροχής εξειδικευμένων γνώσεων, με επιπλέον διδασκαλία τεσσάρων ωρών ανά εβδομάδα. Οι απόφοιτοι των Τεχνικών Γυμνασίων, είχαν το δικαίωμα εγγραφής στις Σχολές Εξειδίκευσης Τεχνιτών, χωρίς εξετάσεις, σχολές στις οποίες υπήρχε η δυνατότητα παρακολούθησης πλήθους ειδικοτήτων όπως οικοδόμων, μηχανοτεχνιτών και ηλεκτροτεχνιτών. Οι απόφοιτοι Γενικών Γυμνασίων, προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα φοίτησης στις ως άνω τεχνικές σχολές, οφείλουν

στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου να παρακολουθήσουν τεχνολογικά μαθήματα και να περάσουν επιτυχώς στις προβλεπόμενες εξετάσεις (Χατζηστεφανίδης, 2010).

Με την κτήση του Απολυτηρίου Γυμνασίου, μπορούσε κάποιος να διακόψει τις σπουδές του ή να συνεχίσει εφόσον το επιθυμεί στο Λύκειο, το οποίο διακρινόταν σε Γενικό και Τεχνικό, ενώ όπως αναφέρθηκε παραπάνω υπήρχαν και οι Σχολές Ειδίκευσης Τεχνιτών. Σκοπός του Λυκείου ήταν η ολοκλήρωση βασικών σπουδών, η διέγερση του ενδιαφέροντος για συγκεκριμένα ζητήματα, τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημεία περαιτέρω σπουδών ή τομείς επαγγελματικής ενασχόλησης (Μπουζάκης 2006). Η εγγραφή στο Λύκειο προϋπόθετε την κατοχή του Απολυτηρίου Γυμνασίου, καθώς και την επιτυχία σε εξετάσεις εισαγωγής από το Γυμνάσιο στο Λύκειο. Τόσο στο Γενικό όσο και στο Τεχνικό Λύκειο, είχαν τη δυνατότητα εισαγωγής, κατόπιν εξετάσεων τόσο οι απόφοιτοι των Γενικών Γυμνασίων όσο και οι απόφοιτοι των Τεχνικών Γυμνασίων. Η ολοκλήρωση των σπουδών στο Τεχνικό και Γενικό Λύκειο, διακρινόταν σε κλασική και πρακτική κατεύθυνση (Καραφύλλης, 2002) ενώ συνοδευόταν από τη δυνατότητα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, η οποία περιλάμβανε τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Ανώτατης Εκπαίδευσης, στις οποίες οι φοιτητές εισέρχονταν εφόσον επιτύγχαναν σε εισαγωγικές εξετάσεις.

Το 1965, θεσπίζεται το «Ακαδημαϊκό Απολυτήριο», για την απόκτηση του οποίου οι υποψήφιοι διαγωνιζόντουσαν σε κοινά θέματα, ενώ δυνατότητα συμμετοχής είχαν όλοι οι Έλληνες πολίτες ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης ή οικονομικής κατάστασης. Πρόκειται, για μια καινοτομία για τα ελληνικά δεδομένα και την κοινωνία της εποχής που ενσαρκώνει την έννοια των ίσων ευκαιριών, που μέσω της εκπαίδευσης πρέπει να παρέχονται σε όλους (Παγκάκη, 2003).

Το Ακαδημαϊκό Απολυτήριο ήταν δύο κατευθύνσεων. Η θεωρητική κατεύθυνση έδινε τη δυνατότητα εισαγωγής σε σχολές θεωρητικές, όπως η Φιλοσοφική Σχολή, η Θεολογική και η Νομική ενώ το απολυτήριο πρακτικής κατεύθυνσης έδινε την δυνατότητα εισαγωγής στην Ιατρική, την Γεωπονική, τη Φυσικομαθηματική Σχολή και το Πολυτεχνείο (Κάτσικας, & Θεριανός, 2004). Τα ακαδημαϊκά απολυτήρια μεταξύ τους είναι ισότιμα ενώ για τις Ακαδημίες Φυσικής Αγωγής, τη Σχολή Νηπιαγωγών και την Παιδαγωγική Ακαδημία, οι υποψήφιοι πριν τη συμμετοχή τους στις γραπτές εξετάσεις, έπρεπε να υποβληθούν σε πρακτικές δοκιμασίες και ειδικές υγειονομικές εξετάσεις. Βέβαια, τα ακαδημαϊκά απολυτήρια

και των δύο τύπων είναι ισότιμα για την εγγραφή στις υπόλοιπες σχολές, με την προϋπόθεση, όμως, ότι οι υποψήφιοι οι οποίοι διεκδικούν την εγγραφή στην Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής, τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τη Σχολή Νηπιαγωγών, θα υποστούν ειδική υγειονομική εξέταση και πρακτική δοκιμασία πριν προβούν στις γραπτές εξετάσεις. Οι υποψήφιοι και των δύο τύπων απολυτηρίων εξεταζόντουσαν στα Αρχαία Ελληνικά, τα Νέα Ελληνικά, τα Μαθηματικά, τη Φυσική και την Ιστορία. Επιπλέον, οι υποψήφιοι της Φιλοσοφικής, Θεολογικής και Νομικής Σχολής εξεταζόντουσαν και στο μάθημα των λατινικών, ενώ στο μάθημα της ξένης γλώσσας εξεταζόντουσαν οι υποψήφιοι για τμήματα Αγγλικών, Γαλλικών, Ιταλικών και Γερμανικών σπουδών των αντίστοιχων Φιλοσοφικών σχολών (Δημαράς, 2013).

1.3 Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο της Δικτατορίας

Η πολιτική αστάθεια που επικρατούσε στη χώρα επί σειρά ετών έδωσε την ευκαιρία σε μια ομάδα φιλόδοξων συνταγματαρχών και υψηλόβαθμων στρατιωτικών στελεχών, με αρχηγό τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, να καταλύσουν το Δημοκρατικό Πολίτευμα, έτσι το πρωί της 21^{ης} Απριλίου του 1967, ανακοινώθηκε μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού των ενόπλων δυνάμεων η κατάληψη της εξουσίας από το στρατό. Το πραξικόπημα που πραγματοποιήθηκε, το οποίο οι πολιτικοί κύκλοι της εποχής φοβόντουσαν από καιρό ήταν η απόρροια της πολιτικής αστάθειας, της δραματοποίησης του δημόσιου βίου, του κομμουνισμού και της πολιτειακής δυσλειτουργίας, ενώ η κατάλυση του Δημοκρατικού Πολιτεύματος σήμανε την καταστρατήγηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών (Αθανασάτου, Ρήγος & Σεφεριάδης, 1999).

Οι στρατιωτικοί προκειμένου να πραγματοποιήσουν τα σχέδια τους, στηρίχθηκαν στο άρθρο 91 του ισχύοντος Συντάγματος, οπότε και η χώρα κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Η επιχειρηματολογία των πραξικοπηματιών σχετικά με την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης στηρίχθηκε στην αναγκαιότητα προβολής ενός συνταγματικού ερείσματος προς τους πολίτες. Στην πραγματικότητα, με αληθοφανείς επιχειρήματα έγινε προσπάθεια εξαπάτησης τόσο του λαού, όσο και του βασιλέα. Η εγκαθίδρυση της δικτατορίας στην ηγεσία του οποίου βρισκόταν ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο Νικόλαος Μακαρέζος και ο ταξίαρχος Στυλιανός Παττακός, συνοδεύτηκε από την κατάλυση των πολιτικών και ατομικών ελευθεριών των πολιτών,

ενώ απαγορεύτηκε η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων και ακυρώθηκαν οι διαδικασίες στις οποίες προβλεπόταν η συμμετοχή του (Αλιβιζάτος, 1995).

Η δικτατορία δεν θα μπορούσε να αφήσει αλώβητη την παιδεία. Έτσι, με την εγκαθίδρυσή του απολυταρχικού πολιτεύματος ακυρώθηκε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που είχε ψηφιστεί και ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1964. Οι πραξικοπηματίες γνωρίζοντας πως η εκπαίδευση αποτελεί ένα κομβικό σημείο το οποίο εφοδιάζει τους νέους ανθρώπους με γνώσεις, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα τη συνείδηση και διαπλάθοντας τον χαρακτήρα τους, επεδίωκαν τον έλεγχό της. Η κατάργηση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964, οδήγησε και πάλι στην εφαρμογή του πρότερου κλασικιστικού και θεωρητικού μοτίβου εκπαίδευσης, μοτίβο το οποίο ευθυγραμμιζόταν με τα ελληνοχριστιανικά ήθη και ιδεώδη (Χατζόπουλος, 2003). Από τις πρώτες ημέρες εγκαθίδρυσης της χούντας διεκόπη η διδασκαλία του μαθήματος «Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος», στο οποίο οι μαθητές διδάσκονταν τις αρχές της δημοκρατίας, εφόσον αυτές δεν συνήγαγαν με τις αρχές του καθεστώτος. Οι ώρες του μαθήματος διατέθηκαν προκειμένου οι μαθητές να διδαχτούν το νόημα και τους σκοπούς της Επανάστασης. Επίσης, επιβλήθηκε το δόγμα που στηρίχθηκε στο τρίπτυχο Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια, έτσι όπως η στρατιωτική ηγεσία που επέβαλε την δικτατορία επιθυμούσε να γίνουν αντιληπτοί οι παραπάνω θεσμοί, ενώ οι δάσκαλοι αναλάμβαναν υπηρεσία εφόσον η αξιολόγησή τους γινόταν με γνώμονα την ειδίκευση αλλά και τα πολιτικά και κοινωνικά τους φρονήματα (Τζανή & Παμουκτσόγλου, 1998). Η κατάργηση των διατάξεων που είχαν συμπεριληφθεί στη μεταρρύθμιση του 1964 καταργήθηκαν με τον Αναγκαστικό Νόμο 129/1967 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως». Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ από το Σεπτέμβριο του 1967, οπότε η παιδεία στην Ελλάδα έκανε βήματα προς τα πίσω οπότε και επανήλθαν διατάξεις που εφαρμοζόντουσαν στην εκπαίδευση πριν το 1963 (Δημαράς, 2013).

Από τη μεταρρύθμιση του 1964, διατηρήθηκε η δωρεάν παροχή εκπαίδευσης ενώ επεκτάθηκε και η διανομή δωρεάν συγγραμμάτων και διδακτικών εγχειριδίων και στις τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Εν τούτοις, στα διδακτικά εγχειρίδια στις δύο πρώτες βαθμίδες ήταν έκδηλες οι παρεμβάσεις της χούντας. Το σύνολο των διδακτικών εγχειριδίων που είχε εκδώσει το Υπουργείο Παιδείας αποσύρθηκαν και κυκλοφόρησαν εκ νέου τα διδακτικά εγχειρίδια που κυκλοφορούσαν πριν το 1963, στα οποία πραγματοποιήθηκαν οι αλλαγές που κρίθηκαν απαραίτητες. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο

της δωρεάν παιδείας πέραν της χορήγησης των διδακτικών συγγραμμάτων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, περιλάμβανε κρατική ενίσχυση με παραλήπτες τα σχολικά ταμεία. Τα χρήματα αυτά αφορούσαν τις ανάγκες λειτουργίας των σχολείων, καθώς και υποτροφίες στους μαθητές με καλύτερη επίδοση (Φίλος, 1984). Όσον αφορά τη γλώσσα διδασκαλίας, η Δημοτική απαλλαγμένη από ιδιωματισμούς και ακρότητες επιβλήθηκε στις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Στις υπόλοιπες τάξεις του Δημοτικού, στη Δευτεροβάθμια και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση επιβλήθηκε η απλή καθαρεύουσα, η οποία θεσπίστηκε ως η επίσημη γλώσσα του κράτους (Δημαράς, 2013). Επίσης, καταργήθηκε η κτήση Ακαδημαϊκού Απολυτηρίου ως απαραίτητο προσόν για την είσοδο στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ενώ καταργήθηκαν και οι Πανελλαδικές εξετάσεις και καθιερώθηκε ένα σύστημα εξετάσεων στο εκάστοτε πανεπιστημιακό ίδρυμα. Τέλος, ο αριθμός των εισακτέων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση περιορίστηκε. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των εισακτέων καθοριζόταν από τη γραπτή επίδοση, την ζήτηση της εν λόγω σχολής, την διαγωγή, τα φρονήματα, τον χαρακτήρα και το ήθος των υποψηφίων. Ο αριθμός αυτός θα κρινόταν με βάση τη γραπτή επίδοση και σε περιπτώσεις αυξημένου ενδιαφέροντος θα συνυπολογιζόταν η προτεινόμενη από τον κάθε λυκειάρχη διαγωγή των υποψηφίων, όπως το υψηλό φρόνημα, το άμεμπτο ήθος και ο ακέραιος χαρακτήρας (Κάτσικας & Θεριανός, 2004).

Κατά την περίοδο της δικτατορίας η Γενική Εκπαίδευση περιλάμβανε τη Δημοτική, τη Μέση και την Επαγγελματική Εκπαίδευση. Σκοπός ήταν η δημιουργία πολιτών, με ελληνοχριστιανική και πατριωτική ιδεολογία, που θα ήταν σε θέση να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους ως Έλληνες πολίτες, ενώ δεν θα αντιστασσόταν στο καθεστώς. Σε επίπεδο Δημοτικής Εκπαίδευσης, η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση περιλαμβάνει το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Σχολείο. Στο Νηπιαγωγείο παρεχόταν η κατάλληλη προσχολική αγωγή ενώ η υποχρεωτική φοίτηση στο Δημοτικό ελαττώθηκε από εννέα έτη σε έξι. Κύριο μέλημα της εκπαίδευσης δεν υπήρξε ο γραμματισμός αλλά η εισαγωγή στον χριστιανικό και πατροπαράδοτο τρόπο ζωής, καθώς και η ανατροφή ανθρώπων με βαθιά πατριωτικά αισθήματα. Για το λόγο αυτό σημαντικό ρόλο κατείχε το μάθημα της Ιστορίας, η διδασκαλία της οποίας δεν απέβλεπε στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών αλλά στην απόκτηση γνώσεων σχετικά με την ιστορία του έθνους, η οποία γινόταν με στείο και μονόπλευρο τρόπο. Το μάθημα αποσκοπούσε στην ανάπτυξη εθνικού φρονήματος και στην ανάπτυξη των πνευματικών δεξιοτήτων των μαθητών. Μάθημα ίσης αξίας με την

Ιστορία ήταν και τα Θρησκευτικά, εφόσον η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους είναι άμεσα συνυφασμένη με τη Χριστιανική Ορθόδοξη Πίστη. Το μάθημα των Θρησκευτικών σε συνδυασμό με το μάθημα της Ιστορίας αποτέλεσαν τους πυλώνες ανατροφής Ελληνοπαίδων που έφεραν το Χριστιανικό Ιδεώδες, εφόσον μέσα από αυτό διδασκόταν η Πίστη στο Θεό, στο Έθνος και στις αρχές². Επιπρόσθετα, εξέχουσας σημασίας μάθημα σε επίπεδο Δημοτικού ήταν και η Μουσική. Από το Βασιλικό Διάταγμα 218/1969 οριζόταν ότιο μάθημα της Μουσικής είχε ως σκοπό «...την εξευγένισιν της ψυχής, την γέννησιν χαράς και ψυχικής ευφορίας, την καλλιέργειαν του μουσικού αισθητηρίου των μαθητών όλως ιδιαιτέρως, την δια δημοδών ασμάτων, πατριωτικών εμβατηρίων, θρησκευτικών ύμνων και άλλων καταλλήλων παιδικών ασμάτων, δημιουργίαν υγιών μουσικών βιωμάτων, προφυλασσόντων από διάβρωσιν του μουσικού αισθήματος των Ελληνοπαίδων». Η Μουσική σε συνδυασμό με το μάθημα της Ιστορίας και των Θρησκευτικών υποστηρίχθηκε ότι προήγαγαν το εθνικό, θρησκευτικό και κοινωνικό φρόνημα. Στο Βασιλικό Διάταγμα προβλεπόταν ότι οι δάσκαλοι οφείλουν να έχουν γνώσεις ενόργανης μουσικής και καλλιφωνίας. Επιπλέον, στο πλαίσιο της μουσικής εκπαίδευσης τα σχολεία εφοδιάστηκαν με μηχανήματα αναπαραγωγής μουσικής, που θα συνέβαλλαν στην εκπαιδευτική διαδικασία, στις σχολικές γιορτές, στις εκδρομές και στα σχολικά διαλείμματα³.

Όσον αφορά τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, οι εισαγωγικές εξετάσεις για την εισαγωγή των μαθητών από το Δημοτικό Σχολείο στη Μέση Εκπαίδευση επανήλθαν ώστε να ανακόπτεται η συνέχεια των σπουδών στη Μέση Εκπαίδευση και να μειωθεί ο αριθμός των μαθητών που ολοκληρώνουν τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ταυτόχρονα, η διάκριση σε Γυμνάσιο και Λύκειο όσον αφορά την εξάχρονη διάρκεια σπουδών της Μέσης Εκπαίδευσης διακόπηκε και επανήλθε το εξατάξιο Γυμνάσιο, όπου η φοίτηση διακρίθηκε σε δύο τριετείς κύκλους, τον κατώτερο και τον ανώτερο. Στον ανώτερο κύκλο σπουδών περιλαμβάνοντουσαν δύο βασικές κατευθύνσεις η Θεωρητική, η οποία περιείχε στοιχεία ανθρωπιστικών σπουδών και η Θετική, που περιλάμβανε τις θετικές επιστήμες. Στον κατώτερο κύκλο σπουδών του Γυμνασίου, περιλαμβανόταν η διδασκαλία της σύνταξης και της γραμματικής της απλής

---

² Α.Ν. 625/1972, όπως αναφέρεται στον Ευαγγελόπουλο (1984).

³ Β.Δ. 702 Φ.Ε.Κ. 218/1969, [1969-218Α] ΦΕΚ 218/31.10.1969, Τεύχος Α

καθαρεύουσας, ενώ στις τρεις ανώτερες τάξεις διδασκόταν η γραμματική και η σύνταξη της Αττικής διαλέκτου, επίσης η διδασκαλία περιλάμβανε και τη σύνδεση με την ελληνική γλώσσα και την εξέλιξή της. Στο αναλυτικό πρόγραμμα του εξατάξιου Γυμνασίου, το μεγαλύτερο μέρος του προγράμματος καταλάμβαναν τα θεωρητικά μαθήματα. Αύξηση στις ώρες διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών σε βάρος της διδασκαλίας των Νέων Ελληνικών και των Μαθηματικών. Έτσι, τα αρχαία ελληνικά καταλάμβαναν το μεγαλύτερο μέρος των διδακτικών εβδομαδιαίων ωρών, με έμφαση στο συντακτικό, τη γραμματική, την εφαρμογή των κανόνων της Γλώσσας και των εξαιρέσεων της. Τα προγράμματα σπουδών αναθεωρήθηκαν το 1969 και το 1973. Στο αναλυτικό πρόγραμμα του 1969, μειώθηκαν οι ώρες διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών, που το 1966 κατείχαν το 17% των ωρών του εβδομαδιαίου αναλυτικού προγράμματος και το 1967, μειώθηκαν στο 15,6% ωρών του εβδομαδιαίου προγράμματος. Η εβδομαδιαία διδασκαλία των Μαθηματικών αυξήθηκε από το 14% των ωρών του 1966 σε 15% το 1969, των Φυσικών Επιστημών αυξήθηκαν από το 12% το 1966 στο 14% το 1969. Τέλος, τα κοινωνικά μαθήματα Θρησκευτικά, Φιλοσοφικά, η Γεωγραφία και η Ιστορία εμφανίζονται στο αναλυτικό πρόγραμμα το 1969 με το 20% των ωρών του εβδομαδιαίου προγράμματος. Τα μαθήματα που καταργήθηκαν ήταν τα Στοιχεία Οικονομικής Επιστήμης και Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μάθημα που δεν συνήγαγε με την φιλοσοφία του καθεστώτος. Στόχος του καθεστώτος ήταν ο έλεγχος του σχολείου και γενικότερα της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, προκειμένου να μην παρουσιάζονται περιθώρια απόκλισης από τις ιδεολογικές γραμμές που προσδιόριζε το Υπουργείο Παιδείας (Μπουζάκης, 2006). Όσον αφορά την Παιδεία κατά την περίοδο της επταετίας δεν πρέπει να παραληφθεί η προσπάθεια στρατικοποίησης του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού. Πιο συγκεκριμένα, στη Φυσική Αγωγή εισήχθησαν στρατιωτικές ασκήσεις και την ευθύνη διδασκαλίας του μαθήματος έφεραν κατώτεροι αξιωματικοί και ανώτεροι αξιωματικοί, οι οποίοι επόπτευαν τη διαδικασία. Έτσι, και στην περίπτωση της Φυσικής Αγωγής, η χώρα κατά την περίοδο της χούντας απομακρύνθηκε από τις τάσεις της εποχής και προσανατολίστηκε στο μοντέλο που επικρατούσε πριν το 1964. Οι ασκήσεις περιλάμβαναν την εξάσκηση σε ζητήματα πειθαρχίας, ομαδικού πνεύματος και αθλοπαιδιών. Η εισαγωγή στρατιωτικών γυμνασίων αποτέλεσε πρακτική εμπνευσμένη από τα Βαυρικά πρότυπα ενώ περιλαμβάνοντουσαν πλήθος ασκήσεων ενόργανης γυμναστικής, καθώς τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η προβολή των αθλητών ενόργανης γυμναστικής ήταν

ιδιαίτερη. Η προβολή αποσκοπούσε στην εξαίρεση της πειθαρχίας και ευταξίας των αθλητών. Μάλιστα, ήταν συχνή η διοργάνωση αθλητικών εορτών, οι οποίες περιλάμβαναν γυμναστικές επιδείξεις με αυστηρό τελετουργικό διεξαγωγής (Λάμπρου, Κωνσταντίνου, Σεραφειμίδου, Μανασής, & Μελίστας, 2017). Η προώθηση της ενασχόλησης με τον αθλητισμό αφορούσε και τις εξωσχολικές δραστηριότητες. Η επιδίωξη της χούντας ήταν κάθε πόλη να έχει ένα στάδιο και ακόμα και τα χωριά να έχουν ένα γυμναστήριο. Ως εκ τούτου, εντατικοποιήθηκε η κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων και ολοένα και συχνότερα διοργανώνονταν εκδηλώσεις αθλητικού περιεχομένου, για την άρτια διεξαγωγή των οποίων η δαπάνη επιβάρυνε τον κρατικό προϋπολογισμό. Η επιδίωξη του καθεστώτος ήταν ο απόλυτος έλεγχος του αθλητισμού, οπότε και οι αθλητικές ομοσπονδίες καθώς και οι αθλητικοί σύλλογοι στελεχώθηκαν από διοικητικά στελέχη, τα οποία ήταν συνδεδεμένα με την ηγεσία του καθεστώτος. Κύριος στόχος ήταν ο απόλυτος έλεγχος των αθλητικών σωματείων, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο ποδόσφαιρο, άθλημα ιδιαίτερα λαοφιλές και αγαπητό. Προκειμένου να είναι εφικτός ο έλεγχος των αθλητικών σωματείων, υπό τις επιταγές του καθεστώτος, ο αριθμός τους μειώθηκε ενώ αρκετά σωματεία συγχωνεύθηκαν, επιπλέον, διοργανώθηκαν πρωταθλήματα σε επίπεδο τοπικό, στην πρωτεύουσα κάθε νομού, οπότε και ο πλήρης έλεγχος της διεξαγωγής τους κατέστη απόλυτα εφικτός. Σε πολλές περιπτώσεις την επιτυχία των αθλητικών συλλόγων ή μεμονωμένων αθλητών, την σφετερίστηκε το καθεστώς, ενώ οι επιτυχίες αυτές λαμβάναν μια εθνική χροιά.

Πέραν του αθλητισμού, προσπάθεια καταβλήθηκε για τον ιδεολογικό έλεγχο των νέων ανθρώπων μέσω οργανώσεων νέων, τους άλκιμους, μια οργανωμένη εθνική προσπάθεια παιδαγωγικού περιεχομένου, με στρατιωτική οργάνωση, με σκοπό των πλήρη έλεγχο και προσεταιρισμό τους (Γιαννακόπουλος, 2016).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι κατά την περίοδο της χούντας, στον τομέα της παιδείας σημειώθηκε μια οπισθοδρόμηση με τον προσανατολισμό της παιδείας να επιστρέφει στα κλασικά πρότυπα. Η συγκεκριμένη οπισθοδρόμηση είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο στην Ανώτερη Εκπαίδευση. Ενώ το 1970, σε μια προσπάθεια ευθυγράμμισης της χώρας με τις διεθνείς τάσεις, η δικτατορία αιτήθηκε δάνειο αξίας 13,8 εκατομμυρίων δολαρίων για την ίδρυση Κέντρων Ανωτέρας Τεχνικής Εκπαίδευσης, Κ.Α.Τ.Ε.Ε.. Τα κέντρα τεχνικής εκπαίδευσης αποσκοπούσαν στην παροχή κατάρτισης σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα, την γεωργία, τον κατασκευαστικό κλάδο, την επεξεργασία τροφίμων και τον τομέα της υγείας.

Επιπλέον, με τα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης μειωνόταν ο αριθμός των υποψηφίων για τα πανεπιστημιακά τμήματα ενώ έβρισκαν διέξοδο και οι νέοι που αποτύγχαναν από τις εξετάσεις εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Πέραν των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης, την ίδια περίοδο, ιδρύονται και οι Σχολές Εργατοτεχνιτών του ΟΑΕΔ καθώς και τα Τ.Ε.Ε., που ήταν σχολές τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης. Οι παραπάνω σχολές, για τις οποίες το καθεστώς είχε εξασφαλίσει νέο δάνειο, δεν απέκτησαν ποτέ κανένα ιδιαίτερο κύρος (Τζανή & Παμουκτσόγλου, 1998). Σύμφωνα με το Ν.Δ. 652/1970, τα Κ.Α.Τ.Ε.Ε., παρείχαν προγράμματα σπουδών τα οποία διαρκούσαν από ένα μέχρι τρία έτη, οπότε και θα προέκυπταν τεχνίτες ανώτερου επιπέδου, τα οποία με την κατάρτισή τους θα συνέβαλλαν στην πρόοδο της εθνικής οικονομίας. Ο Γ. Παπαδόπουλος προωθούσε τις εν λόγω σχολές, ενώ ο έλεγχος ήταν συνεχής καθώς ελλόχευε ο φόβος ανατροπής του καθεστώτος (Μπουζάκης, 2006). Οι σχολές ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης, αποτέλεσαν μια ενδιάμεση τεχνική – επαγγελματική εκπαιδευτική βαθμίδα ανάμεσα στη Μέση Εκπαίδευση και στην Ανώτερη, ενώ δεν ανήκαν ούτε στη μέση αλλά ούτε και στην ανώτερη (Κάτσικας & Θεριανός, 2004).

Μεταρρυθμίσεις στον εκπαιδευτικό τομέα, πραγματοποιήθηκαν και το 1973, υπό τις επιταγές της Επιτροπής Παιδείας που είχε συγκροτηθεί. Έτσι, στην Δ΄ και Ε΄ τάξη, το μάθημα της Μουσικής έγινε προαιρετικό, ενώ δόθηκε η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα στο μάθημα των Λατινικών και των Τεχνικών. Επίσης, το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη και τα Στοιχεία Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού ενοποιήθηκαν σε ένα μάθημα. Εν τούτοις, οι αλλαγές που προωθήθηκαν το 1973, δεν οριστικοποιήθηκαν και εν τέλει αποσύρθηκαν (Ανδρέου, 1999). Επίσης, καταργήθηκε το τρίτο έτος σπουδών στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες που απέβλεπε στην κατά το δυνατόν βέλτιστη κατάρτιση των παιδαγωγών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Την ίδια περίοδο ιδρύθηκαν τα Διδασκαλεία Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης. Το Διδασκαλείον Δημοτικής Εκπαίδευσης, ιδρύθηκε στην Αθήνα στα τέλη του 1967 και σκοπό είχε την επιμόρφωση των δασκάλων προκειμένου να είναι ενήμεροι για τις εκπαιδευτικές εξελίξεις. Η επιμόρφωση είχε διετή διάρκεια ενώ η λειτουργία και η σύσταση του Διδασκαλείου, προβλεπόταν ενδελεχώς από Βασιλικά Διατάγματα, κατόπιν των προτάσεων που είχαν κατατεθεί από την ηγεσία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ πέραν του Υπουργείου Παιδείας, προτάσεις σχετικά κατέθεσε και το Υπουργείο

Οικονομικών. Οι προτάσεις που προήλθαν από τα δύο παραπάνω Υπουργεία εγκρίθηκαν από το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο. Έτσι, με τους νόμους Α.Ν. 40/19.6.1967 και 50/24.6.1967 καταργήθηκε το Ακαδημαϊκό Απολυτήριο και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο χαρακτηρίστηκε «διαβρωτικός θεσμός». Επίσημη γλώσσα διδασκαλίας θεσπίστηκε η απλή καθαρεύουσα, ενώ το Ωρολόγιο πρόγραμμα που δημοσιεύτηκε το 1967, ήταν σαφώς προσανατολισμένο στην κλασική παιδεία, με ταυτόχρονη απουσία επιμόρφωσης των υποψηφίων δασκάλων σε ζητήματα που αφορούν την σύγχρονη οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή (Δημαράς, 2013). Ο νόμος Ν.Δ 842/1971 περιείχε ρυθμίσεις σχετικά με την λειτουργία των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Ο νόμος περιείχε διατάξεις σχετικά με τα προγράμματα διδασκαλίας, τα πανεπιστημιακά συγγράμματα, ενώ περιλαμβάνονταν και διατάξεις σχετικά με διοικητικά θέματα και ζητήματα οργάνωσης. Ωστόσο και ο συγκεκριμένος νόμος, κινήθηκε στο ίδιο μήκος κύματος με τον Α.Ν. 129/1967, καθώς δεν περιέχονταν διατάξεις ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων ενώ επιδίωξη ήταν η προβολή των θέσεων, των απόψεων και της ιδεολογίας του καθεστώτος. Η ταυτόχρονη υποβάθμιση του θεσμού των δασκάλων με υποβάθμιση όσον αφορά το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο και την μισθολογική τους κατάσταση εξυπηρετούσε τις βλέψεις του καθεστώτος (Βασιλού – Παπαγεωργίου, Παπακωνσταντίνου, & Τοπάλη, 1994). Η Υπουργική Απόφαση με αριθμό 154319/11.11.1967 επέφερε αλλαγές στη Αναλυτικό Πρόγραμμα των Παιδαγωγικών Σχολών και συγκεκριμένα καταργήθηκαν μαθήματα της Κοινωνιολογίας, της Εισαγωγής στα Οικονομικά, τα Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος και του Δικαίου, η Ψυχολογία των Ατομικών Διαφορών, ενώ και το μάθημα των Ελληνικών προσαρμόστηκε στην καθαρεύουσα (Ευαγγελόπουλος, 1991). Το 1971, με το Β.Δ. 345/1971, το καθεστώς αποφάσισε τη συγχώνευση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και συγκεκριμένα, της Μαρασλείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αθηνών, της Ραλλείου Πειραιώς, των Παιδαγωγικών Ακαδημιών Θεσσαλονίκης, Καρδίτσας και Ρόδου, με τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες Λαμίας, Τρίπολης, Φλώρινας, Λάρισας και Ηρακλείου Κρήτης, ρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν με το Βασιλικό Διάταγμα 345 ‘ΦΕΚ 97’ της 18ης Μαΐου 1971. Σύμφωνα με την ηγεσία του καθεστώτος, η παραπάνω απόφαση συνδέεται με την πρόθεση αποκέντρωσης αν και αρκετοί είχαν διαφορετική άποψη υποστηρίζοντας ότι η απόφαση συνδέεται με πολιτικές σκοπιμότητες. Πιο συγκεκριμένα, βασική επιδίωξη του καθεστώτος ήταν η στασιμότητα στο μορφωτικό επίπεδο των δασκάλων και η μη εξέλιξή τους, προκειμένου να μην διαδίδονται δημοκρατικές ιδέες και πεποιθήσεις.

Εξέχουσα άποψη του καθεστώτος ήταν ότι ο μορφωμένος δάσκαλος, επιδιώκει την ελευθερία και τον εκδημοκρατισμό, ως εκ τούτου είναι πιθανόν να βλάψει το καθεστώς. Εν τούτοις, οι πιο προοδευτικοί υποστήριξαν ότι η συγκεκριμένη απόφαση θα δημιουργήσει εκ νέου αδιέξοδα, με τα οποία θα επιδεινωθούν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα στο χώρο της εκπαίδευσης (Σκούρα, 1997). Η συγχώνευση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και η απομάκρυνσή τους από τα αστικά κέντρα, ακολούθηθηκε υπό τις προτροπές της Επιτροπής Παιδείας. Σκοπός της Επιτροπής ήταν η μελέτη των αναλυτικών προγραμμάτων όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης της Γενικής Εκπαίδευσης, της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, της Ανώτατης καθώς και η επανεξέταση γενικότερων εκπαιδευτικών ζητημάτων (Νούτσος, 1979), όπως η λειτουργία των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και το κατά πόσο αυτές θα εντάσσονται στην Ανώτατη Εκπαίδευση ή στο κατά πόσο θα προστεθεί τρίτο έτος σπουδών, πρόταση η οποία εγκαταλείφθηκε και δεν υλοποιήθηκε τελικά (Πορίσματα Επιτροπής Παιδείας, 1971-1973).

1.4 Η περίοδος της Μεταπολίτευσης

Ο όρος Μεταπολίτευση αναφέρεται στα γεγονότα που έλαβαν χώρα από τους θερινούς μήνες του 1974 και μέχρι την αποκατάσταση του Δημοκρατικού Πολιτεύματος, περίοδος που από ιστορικής άποψης εντάσσεται στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία και είναι ευρέως γνωστή με τον όρο Μεταπολίτευση. Πιο συγκεκριμένα στις 23 Ιουλίου του 1974, η στρατιωτική ηγεσία του καθεστώτος παραδίδει την εξουσία στους πολιτικούς. Η πτώση της επταετούς δικτατορίας ήταν απόρροια των γεγονότων στην Κύπρο, κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών του 1974, όπου έγινε προσπάθεια εγκαθίδρυσης δικτατορίας και στην Μεγαλόνησο και ταυτόχρονη απόπειρα δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Ακολούθησε η Τουρκική εισβολή στο Βόρειο τμήμα του νησιού. Στις 21 Ιουλίου του 1974, μια ημέρα μετά την Τουρκική εισβολή πραγματοποιείται γενική επιστράτευση, μέσα από την οποία γίνεται ορατή η δραματική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο στρατός κατά την διάρκεια της επταετίας. Τα γεγονότα στην Κύπρο, πυροδότησαν μια σειρά γεγονότων, οπότε και εξαιτίας της χαοτικής κατάστασης που επικράτησε, οι στρατιωτικοί αναγκάστηκαν να παραδώσουν την ηγεσία της χώρας στους στρατιωτικούς.

Αρκετούς μήνες νωρίτερα, οι Έλληνες πολίτες είχαν εκδηλώσει την αποστροφή και αγανάκτησή τους στο δικτατορικό καθεστώς. Έτσι, το Νοέμβριο του 1973,

πραγματοποιείται κατάληψη αρχικά της Νομικής Σχολής Αθηνών και στη συνέχεια του Πολυτεχνείου. Τον ξεσηκωμό των φοιτητών ακολούθησε πλήθος κόσμου, απλών πολιτών, εργατών και εργαζομένων που βρέθηκαν στον χώρο του Πολυτεχνείου και διαδήλωσαν υπέρ της Δημοκρατίας και της αποκατάστασής της. Το Πολυτεχνείο τέλεσε υπό κατάληψη τρεις ημέρες και συγκεκριμένα από την 14^η Νοεμβρίου μέχρι και την 17^η. Την 17^η Νοεμβρίου, προκειμένου να διασπαστεί η κατάληψη, πραγματοποιήθηκε η είσοδος άρματος στον χώρο του Πολυτεχνείου. Η βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων, από τον στρατό και την αστυνομία, υπό τις επιταγές και τις αποφάσεις της ηγεσίας του καθεστώτος, είναι δηλωτική του απολυταρχικού καθεστώτος. Τους μήνες που ακολούθησαν μέχρι τους θερινούς μήνες του 1974, οι συλλήψεις, οι ανακρίσεις και οι βασανισμοί ήταν συνεχείς και εντάθηκαν σε σχέση με τα χρόνια που προηγήθηκαν, εφόσον η χούντα των Συνταγματαρχών θεωρούσε τους πάντες υπόπτους και συνωμότες ενάντια στο καθεστώς.

Η δικτατορία των Συνταγματαρχών, τον Ιούλιο του 1974, αποτελεί παρελθόν για τη χώρα, έχοντας προσθέσει μελανές σελίδες στην σύγχρονη ιστορία της. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, επιστρέφει από το Παρίσι, στο οποίο βρισκόταν ως αυτοεξόριστος, στις 25 Ιουλίου του 1974 και συγκροτεί κυβέρνηση εθνικής ενότητας, με συμμετοχή πολιτικών της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου, των δύο μεγαλύτερων πολιτικών σχηματισμών προ χούντας. Πρώτο μέλημα της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, ήταν η απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων και η απομάκρυνση των στρατιωτικών που εμπλέκονταν στο καθεστώς (Σβολόπουλος, 1997), οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε δίκη. Ακολούθησε προσπάθεια αναδιοργάνωσης και ανασυγκρότησης του κράτους, σε πλήθος τομέων συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης.

Κεφάλαιο 2: Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1976

2.1 Η Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη από το 1976 και μετά

Κατά την πρώτη περίοδο που διήρκησε από το 1957 – 1976, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα όσον αφορά την άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής περιορίστηκε στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης. Πιο συγκεκριμένα το 1975, ιδρύεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP). Στόχος του εν λόγω επαγγελματικού κέντρου αποτελεί η προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης στον τομέα της ανάλυσης και διάδοσης πληροφοριών καθώς και η εξεύρεση προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση προβλημάτων που θα ανέκυπταν από την προώθηση της επαγγελματικής κατάρτισης.⁴

Η δεύτερη περίοδος εκπαιδευτικής πολιτικής εγκαινιάζεται το 1976, όπου στις 9 Φεβρουαρίου συνήλθαν οι Υπουργοί Παιδείας των κρατών – μελών της Κοινότητας και το Συμβούλιο, προκειμένου να εγκρίνουν το πρώτο πρόγραμμα δράσης σχετικά με την εκπαίδευση. Μάλιστα, αποφασίστηκε ότι οι Υπουργοί και το Συμβούλιο θα πρέπει να συνεδριάζουν ανά τακτά χρονικά διαστήματα προκειμένου να ελέγχουν την πρόοδο του προγράμματος δράσης, να μεθοδεύουν την εφαρμοζόμενη πολιτική όσον αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα, να επανεξετάσουν τα σημεία στα οποία επιβάλλεται αναθεώρηση και επανασχεδιασμός ενώ σημαντικό σημείο είναι και οι αποφάσεις σχετικά με μελλοντικές κατευθύνσεις. Στο πρόγραμμα δράσης που συμφωνείται τον Φεβρουάριο του 1976 κυριαρχούν έξι σημεία.

Το πρώτο σημείο αποβλέπει στην πολιτιστική και επαγγελματική κατάρτιση των υπηκόων άλλων κρατών μελών. Το δεύτερο σημείο αποβλέπει στην σύγκλιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, το τρίτο στη συλλογή και τεκμηρίωση στατιστικών δεδομένων σχετικά με εκπαιδευτικά ζητήματα, το τέταρτο σημείο αποσκοπεί στην συνεργασία στο πεδίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το πέμπτο σημείο αποβλέπει στην ενίσχυση της διδασκαλίας των ξένων γλωσσών και το έκτο, στο ότι η εκπαίδευση οφείλει να είναι συνυφασμένη με την παροχή ίσων ευκαιριών. Η εφαρμογή του προγράμματος δράσης πραγματοποιήθηκε με την συνεργασία πλήθους ανωτέρων στελεχών της εκπαίδευσης καθώς και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τα οποία

---

⁴ Δράσεις CEDEFOP: <https://www.cedefop.europa.eu/el>

βρισκόντουσαν σε άμεση σύνδεση με την αγορά εργασίας. Επίσης, η εφαρμογή του συνοδεύτηκε από ένα σύνολο πιλοτικών προγραμμάτων, επιμορφώσεων και συνεδρίων (Neave, 1984), προκειμένου να ελέγχεται η βιωσιμότητά του. Η βαρύτητα στην ανάπτυξη της επαγγελματικής κατάρτισης κατά τις πρώτες δεκαετίες της Ε.Ο.Κ. συνδέεται με την ανάγκη ανάπτυξης των κρατών – μελών σε οικονομικό επίπεδο, υπό τις διαρκώς αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες που απορρέουν από τις απαιτήσεις της Ενωμένης Ευρώπης (Τσαούσης, 1983).

Η εκπαίδευση, διαχρονικά αποτελεί ένα ζήτημα επίκαιρο ενώ σε σχέση με τον πολιτικό στίβο, εγείρει πολιτικές αντιπαραθέσεις. Η παρατήρηση αυτή απορρέει από το γεγονός ότι η εκπαίδευση αποσκοπεί στην διαμόρφωση του χαρακτήρα και στην πνευματική ανάπτυξη των νέων ανθρώπων κάθε χώρας, ως εκ τούτου συνιστά εθνικό κεφάλαιο και συνδέεται με το μέλλον της χώρας και την προοπτική αυτής. Μείζον ζήτημα της εκπαιδευτικής πολιτικής, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε εθνικό αποτέλεσε η ευθυγράμμιση της εκπαίδευσης με τις ανάγκες των συγχρόνων κοινωνιών και της αγοράς εργασίας. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν, γίνεται αντιληπτό ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα φλέγον πεδίο και για το λόγο αυτό οι μεταρρυθμίσεις που προτείνονται είναι συχνές. Από το 1976 μέχρι και σήμερα, στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής αποτελεί η καθιέρωση ενιαίας και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, ενώ μείζον ζήτημα αποτελεί και η Διά Βίου Μάθηση.

Έτσι, στο πλαίσιο συζητήσεων και αποφάσεων που λαμβάνονται όχι μόνο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και σε παγκόσμιο, στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την εκπαίδευση συμμετέχουν και υπερεθνικοί Οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Στόχοι, όπως η ισότιμη εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών και η ολοκλήρωση της δεύτερης βαθμίδας εκπαίδευσης από όλους, η ισότιμη πρόσβαση στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση, προκειμένου το νήπιο να προετοιμάζεται για την είσοδό του στο σχολικό περιβάλλον, η απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, ανεξαρτήτως φύλου, που συνεπάγεται την ισότιμη πρόσβαση σε κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης ή σε σχολές Ανώτερης και Ανώτατης Εκπαίδευσης, προκειμένου κάθε άνθρωπος να διασφαλίζει αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας ή να δύνανται να ασχοληθεί με την επιχειρηματικότητα, η παροχή εκπαίδευσης σε όλους ανεξαρτήτως φύλου, αναπηρίας ή καταγωγής, επίσης συνιστά ένα ζήτημα εκπαιδευτικής πολιτικής που στην σύγχρονη εποχή, απασχολεί τις χώρες που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατόπιν και του μεταναστευτικού

προβλήματος που ξέσπασε από το 2014 και έπειτα, συνιστούν ζητήματα, τα οποία τίθενται επί τάπητος και αποτελούν ζητήματα προς συζήτηση.

Πέραν της παροχής ποιοτικής εκπαίδευσης σε επίπεδο Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, μείζον ζήτημα αποτελεί η παροχή γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσω της οποίας θα προάγεται η βιώσιμη ανάπτυξη και θα προωθείται η αειφόρος ανάπτυξη, ενώ μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας πρέπει να αποτελεί η προαγωγή των δημοκρατικών ιδεών, ο σεβασμός της ανθρώπινης ύπαρξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προώθηση της ειρήνης, η αποτροπή της βίας, της χρήσης ουσιών, του αλκοολισμού και η αποδοχή στην διαφορετικότητα και την αναπηρία. Προκειμένου οι άνθρωποι με αναπηρία να αισθάνονται ισότιμα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, κρίνεται απαραίτητο τα σχολικά κτίρια να μεταμορφωθούν σε κτήρια όπου όλοι οι μαθητές έχουν ισότιμη πρόσβαση σε όλους τους χώρους στους οποίους περιλαμβάνονται οι σχολικές αίθουσες, οι τουαλέτες, το κυλικείο, οι χώροι ψυχαγωγίας και εκδηλώσεων και οι αθλητικές εγκαταστάσεις.

Τέλος, απαραίτητη προϋπόθεση για να υλοποιηθούν όλα τα παραπάνω είναι οι εκπαιδευτικοί να είναι απόλυτα καταρτισμένοι και να συμμετέχουν σε επιμορφώσεις, μέσω των οποίων θα διευρύνουν τις τεχνικές και μεθόδους διδασκαλίας τους αλλά και θα γνωρίζουν τις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών και τις απαιτήσεις του εργασιακού γίγνεσθαι (Σταμέλος, Βασιλόπουλος & Καβασαλάκης, 2015). Σύμφωνα με τον Κυπριανό(2004), το εκπαιδευτικό σύστημα και κατ' επέκταση το σχολικό δίκτυο αναγκάζεται να λειτουργήσει καλύπτοντας τις εκπαιδευτικές ανάγκες σε εθνικό επίπεδο και ταυτόχρονα τις εκπαιδευτικές ανάγκες σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Οι δύο παραπάνω τύποι επάλληλων εκπαιδευτικών σχημάτων αφορούν τις κοινωνικές σχέσεις, την οικονομία, την αγορά εργασίας και ταυτόχρονα, την ιδεολογία, τον κρατικό παρεμβατισμό και σε αρκετές περιπτώσεις τις εκλογικές σκοπιμότητες.

2.2 Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1976

Η περίοδος της Μεταπολίτευσης, που σηματοδοτήθηκε από την επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή τον Ιούλιο του 1974, συνοδεύτηκε από την δημιουργία κυβέρνησης εθνικής ενότητας ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν εκλογές, το 1975, στις οποίες νικήτρια πολιτική δύναμη αναδείχθηκε η Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.). Στο πολιτικό πρόγραμμα της νέας κυβέρνησης περιλαμβανόταν η εκπαιδευτική

μεταρρύθμιση, οπότε και στη Βουλή κατατέθηκαν δύο νομοσχέδια το 1976 και 1977. Σκοπός της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ήταν ο εκσυγχρονισμός της παιδείας, εφόσον επί χούντας υιοθετήθηκαν πρακτικές περασμένων δεκαετιών. Επρόκειτο για τους νόμους Ν.309/1976 «Περί Οργάνωσης και Διοίκησης της Γενικής Εκπαίδευσης» και ο Ν. 576/77 «Περί Οργάνωσης και Διοίκησης της Μέσης και Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης».

Στο Ν.309/1976, περιλαμβάνονταν 84 άρθρα και εφόσον ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων τέθηκε σε ισχύ από τις 30.04.1976. Υπουργός Παιδείας τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή είναι ο Γ. Ράλλης και τα κυριότερα σημεία του νομοσχεδίου συνοψίζονται στα εξής σημεία:

1. Καταργείται η καθαρεύουσα και καθιερώνεται η κοινή Νεοελληνική ως γλώσσα διδασκαλίας και ως γλώσσα συγγραφής των διδακτικών εγχειριδίων (Χατζηστεφανίδης, 1982). Ο όρος Νεοελληνική Γλώσσα, αναφέρεται στη γλώσσα που διαμορφώνεται από τους Έλληνες πολίτες, τους δόκιμους συγγραφείς και στην ουσία πρόκειται για την Δημοτική απαλλαγμένη από ακρότητες και ιδιοματισμούς.⁵ Εν τούτοις, διατηρήθηκε το πολυτονικό σύστημα, καθώς σύμφωνα με δηλώσεις του Υπουργού Παιδείας, Γεώργιου Ράλλη, η ελληνική κοινωνία δεν ήταν έτοιμη προκειμένου να πραγματοποιηθεί η κατάργηση του πολυτονικού συστήματος.
2. Επανέρχεται η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, στην οποία περιλαμβάνονται 6 έτη φοίτησης στο Δημοτικό σχολείο και 3 έτη φοίτησης στο Γυμνάσιο. Έτσι, η φοίτηση στο Δημοτικό σχολείο περιλαμβάνει τις τάξεις Α, Β, Γ, Δ, Ε και Στ και στο Γυμνάσιο η φοίτηση είναι τριετής και περιλαμβάνει την Α, Β και Γ Γυμνασίου⁶.
3. Ορίζεται ως Μέση Εκπαίδευση το Γυμνάσιο και το Λύκειο, δηλαδή η Μέση Εκπαίδευση διαχωρίζεται σε δύο επίπεδα. Εν τούτοις, η διδασκαλία, είναι δυνατόν να πραγματοποιείται στο ίδιο κτίριο, υπό την ίδια διεύθυνση και από το ίδιο διδακτικό προσωπικό.⁷ Επίσης, η φοίτηση στο Λύκειο είναι τριετής και διακρίνεται σε Α, Β και Γ Λυκείου.

---

⁵ Ν.309/76, «Περί Οργάνωσης και Διοικήσεως της Γενικής Εκπαίδευσης» ΦΕΚ 100 Α, 30.04.1976, άρθρο 2, παράγραφος 2

⁶ Ν. 309/76, άρθρο 11 παράγραφος 2

⁷ Ν. 309/76, άρθρο 25

4. Καταργούνται οι κατώτερες σχολές των Τ.Ε.Ε.
5. Καθιερώνεται η δωρεάν Παιδεία σε όλες τις βαθμίδες.
6. Προβλέπεται ο εκσυγχρονισμός της Γενικής Εκπαίδευσης όσον αφορά την διοίκηση, την εποπτεία, την μέθοδο, τα αναλυτικά προγράμματα, τα περιεχόμενα των διδακτικών εγχειριδίων.
7. Θεσπίζονται οι μαθητικές κοινότητες ενώ επιτρέπονται οι πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες των μαθητών.
8. Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση καταργείται η βαθμολογική αριθμητική κλίμακα και οι χαρακτηρισμοί γίνονται περιγραφικά, (Άριστα, Λίαν Καλώς, Καλώς) ταυτόχρονα καταργούνται οι εξετάσεις εισαγωγής από τη Πρωτοβάθμια στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, προκειμένου να συνεχίζεται απρόσκοπτα και χωρίς εμπόδια η υποχρεωτική εκπαίδευση των μαθητών.
9. Επίσης, καταργούνται και οι εισαγωγικές εξετάσεις προαγωγής από το Γυμνάσιο στο Λύκειο.
10. Στο Λύκειο θεσπίζονται τρεις κατευθύνσεις: Η γενική κατεύθυνση, η οικονομική – επιστημονική κατεύθυνση και η ναυτική.
11. Καταργείται η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών.
12. Επανέρχεται το μάθημα του Επαγγελματικού Προσανατολισμού.
13. Η εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, στα Ανώτερα και Ανώτατα Ιδρύματα, πραγματοποιείται μέσω Πανελληνίων Εξετάσεων, οι οποίες ίσχυσαν από το σχολικό έτος 1979-1980. Οι εξετάσεις πραγματοποιούνται στο τελευταίο έτος του Λυκείου, έτος στο οποίο διδάσκονται μαθήματα κορμού και μαθήματα επιλογής. Τα μαθήματα επιλογής, αποτελούν τα πανελλαδικώς εξεταζόμενα μαθήματα και συνδέονται με τον προσανατολισμό των σπουδών που επιλέγεται από τους υποψηφίους.
14. Τεχνική Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε.) και Γενική Εκπαίδευση έγιναν ισότιμες. Σκοπός της συγκεκριμένης διάταξης ήταν η αποσυμφόρηση της Γενικής Εκπαίδευσης.
15. Τροποποιήθηκε το σύστημα επιλογής των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, ΑΕΙ.
16. Καταργήθηκε η διάκριση των φύλων, σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν τα θήλεα να εισάγονται σε Πειραματικά Σχολεία, οπότε και επιτράπηκε η εισαγωγή τους.
17. Σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, η εκπαίδευση έγινε μεικτή και καταργήθηκαν τα δημόσια σχολεία αρρένων και θηλέων (Μπουζάκης, 2002).

Με τον Π.Δ. 503/1977, ορίζεται ο χρόνος και ο τρόπος διεξαγωγής των εξετάσεων στο Λύκειο ενώ νομοθετείται και η μείωση της αναλογίας των μαθητών που αντιστοιχούν ανά εκπαιδευτικό. Έτσι, από 40 μαθητές που οριζόταν μέχρι το 1977 για κάθε εκπαιδευτικό ο αριθμός τροποποιείται στους 30, προκειμένου η διδασκαλία να χαρακτηρίζεται από αποτελεσματικότητα. Επίσης, οι ώρες διδασκαλίας των εκπαιδευτικών ελαττώνονται από 36 σε 28 το ελάχιστο και 34 το μέγιστο την εβδομάδα. Επιπλέον, προβλέφθηκε η δωρεάν μεταφορά των μαθητών στα σχολεία, σε περιπτώσεις μαθητών που κατοικούν σε δυσπρόσιτες περιοχές.

Όσον αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και συγκεκριμένα τα Δημοτικά Σχολεία, εκδόθηκε το Π.Δ. 483/1977, το οποίο αργότερα συμπληρώθηκε με το Π.Δ. 497/1981, με το οποίο προβλέφθηκε το Αναλυτικό και Ωρολόγιο πρόγραμμά τους. Αντίστοιχα, το Π.Δ. 484/1977, περιείχε διατάξεις για την οργάνωση και λειτουργία των Νηπιαγωγείων (Ευαγγελόπουλος, 1998).

Στα παραπάνω νομοσχέδια περιέχονταν ρυθμιστικές διατάξεις σχετικά με την βελτίωση και την εποπτεία των Δημοτικών σχολείων, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και την οργάνωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια, κατατέθηκε ο Νόμος 576/1977, στον οποίο προβλέπεται η διάκριση της Τεχνολογικής Εκπαίδευσης σε Μέση και Ανώτερη, μεταρρύθμιση σύμφωνη με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και αφορούσε στον εκσυγχρονισμό της παιδείας. Η Μέση Τεχνολογική Εκπαίδευση παρέχεται στις Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές, καθώς και στα Τεχνικά και Επαγγελματικά Λύκεια. Αντιστοίχως, η Ανώτερη Τεχνική Εκπαίδευση παρέχεται στις Ανώτερες Σχολές Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης. Στο νομοσχέδιο περιλαμβάνονταν και οι διατάξεις σχετικά με την δωρεάν παροχή Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, την δωρεάν μεταφορά των μαθητών στις Επαγγελματικές Σχολές Μέσης Εκπαίδευσης, καθώς και την δωρεάν παροχή διδακτικών εγχειριδίων.⁸Επιπλέον, στο νομοσχέδιο περιλαμβάνεται ο τρόπος λειτουργίας των Τεχνικών και Επαγγελματικών Σχολών καθώς και των Τεχνικών και Επαγγελματικών Λυκείων, όπως επίσης και ο τρόπος μετάβασης από την δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, για τους απόφοιτους

---

⁸ Ν.576/1977, άρθρο 2, παράγραφοι 1-6

των Τεχνικών Λυκείων και Σχολών, οι οποίοι είχαν την επιλογή πρόσβασης σε Ανώτερες σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης⁹.

Μείζον κυβερνητικό ζήτημα αποτέλεσε η ισοτιμία ανάμεσα στα Γενικά και τα Τεχνικά Λύκεια, ισοτιμία η οποία υπαγορεύτηκε από την ανάγκη ευθυγράμμισης με την εφαρμοζόμενη Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική των ανεπτυγμένων χωρών, εφόσον απώτερος σκοπός ήταν η ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ., ένταξη η οποία εν τέλει επιτεύχθηκε το 1979. Με αφορμή το νομοσχέδιο 576/1977, ο υφυπουργός Παιδείας, Βασίλης Κοντογιανόπουλος, αναφέρει ότι μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή η παιδεία στη χώρα χαρακτηρίζεται ως κλασική, με έντονα τα στοιχεία της ιστορικής κληρονομιάς και της παράδοσης. Εν τούτοις, σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής, σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, η τεχνική εκπαίδευση προσέγγιζε το ποσοστό του 55% της Μέσης Εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, και για την Ελλάδα, η καθιέρωση της Τεχνικής Εκπαίδευσης και η ισοτιμία της με τη Γενική Εκπαίδευση, αποτελεί ζήτημα εξέχουσας σημασίας ενώ συνδέεται ευθέως με την ανάπτυξη και την ενταξιακή πορεία της χώρας στην Ε.Ο.Κ. Η ισοτιμία Τεχνικής και Γενικής Εκπαίδευσης οφείλει να περιλαμβάνει τις μεταρρυθμίσεις εκείνες που θα οδηγήσουν στην ποιοτική αναβάθμισή της, με την στελέχωσή της από το κατάλληλο και απόλυτα εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (Ευαγγελόπουλος, 1998).

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, θεσμοθετήθηκε από ένα πολιτικό κόμμα, το οποίο αυτοπροσδιορίζεται ως κόμμα συντηρητικό. Ως εκ τούτου, η εκπαίδευση διατηρεί το χαρακτηριστικό σύμφωνα με το οποίο πρέπει να προάγεται η καλλιέργεια του αισθήματος εθνικής συνείδησης, ενώ παραμένει πιστή στα ελληνικά και Χριστιανικά ήθη. Τα ουσιαστικά σημεία της μεταρρύθμισης περιλαμβάνουν την καθιέρωση εννιάχρονης εκπαίδευσης, τη παροχή δωρεάν εκπαίδευσης για όλες τις βαθμίδες, τη διδασκαλία στη Δημοτική και τη κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας καθώς και τη καθιέρωση της τεχνικής εκπαίδευσης. Αν και η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση πραγματοποιείται από τη Νέα Δημοκρατία, εφόσον ήταν το πολιτικό κόμμα που αναδείχθηκε από τις εκλογές, είχε την συναίνεση των αντιπολιτευτικών δυνάμεων, ενώ και οι πολίτες την αποδέχτηκαν, με εξαίρεση κάποια σημεία τα οποία αμφισβητήθηκαν και αποτέλεσαν σημεία τριβής. Φυσικά, σε επίπεδο αντιπολίτευσης, αρκετοί ήταν εκείνοι που επέκριναν το νομοσχέδιο 576/1977, εφόσον θεωρήθηκε ότι προάγει τον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και συντηρεί

---

⁹ Ν. 576/1977, άρθρα 6-9

παθογένειες στις οποίες τα παιδιά που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα, δεν έχουν πρόσβαση σε ίσες ευκαιρίες. Αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις υποστήριζαν ότι οι νέοι που θα ακολουθούσαν την Τεχνολογική Εκπαίδευση, ήταν εκείνοι που προέρχονταν από περιοχές της περιφέρειας, οι οποίοι απουσία οικονομικών πόρων αδυνατούσαν να παρακολουθήσουν τα απαιτούμενα φροντιστήρια προκειμένου να ακολουθήσουν την Γενική Εκπαίδευση και ωθούνται στην Τεχνική εκπαίδευση. Ως αποτέλεσμα, θα δημιουργηθεί μια τάξη ανθρώπων, που θα αποτελέσουν το εργατικό δυναμικό της χώρας, κατέχοντας ένα ελάχιστο επίπεδο τεχνικών γνώσεων (Ηλίου, 1984).

Γεγονός είναι ότι η προώθηση της Τεχνικής Εκπαίδευσης, αποτέλεσε ανάγκη που πήγαζε από την πρόθεση ένταξης της χώρας στην Ε.Ο.Κ. και την επανένταξή της στο ΝΑΤΟ. Η εισροή κεφαλαίων από τους ευρωπαίους εταίρους, προϋπόθετε την προσαρμογή της εκπαίδευσης στα οικονομικά και κοινωνικά δρώμενα που επέβαλε η εποχή και η κοινή οικονομική πολιτική που σχεδιαζόταν από την ένωση. Επιπλέον, υπήρχε ανάγκη αποσυμφόρησης της Γενικής Εκπαίδευσης, οπότε καθιερώθηκαν εισαγωγικές εξετάσεις εισαγωγής στη τριτοβάθμια εκπαίδευση προκειμένου αρκετοί μαθητές να αποθαρρύνονται και να στρέφονται στις Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές. Εν τούτοις, η ισοτιμία Γενικής και Τεχνικής εκπαίδευσης, δεν απέδωσε αυτά που οι κυβερνώντες επιθυμούσαν, εφόσον πλήθος πολιτών δεν πείστηκαν για την ποιότητα της παρεχόμενης τεχνικής εκπαίδευσης. Η προσχηματική ισότητα των δύο εκπαιδευτικών μορφών, αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι δεν δίδονταν και οι ίδιες δυνατότητες εισαγωγής σε Ανώτερες και Ανώτατες σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με την πρόσβαση για τους αποφοίτους των Τεχνικών Λυκείων να ανάγεται σε δύσκολο εγχείρημα. Επιπλέον, μειονέκτημα υπήρξε η μη επαγγελματική κατοχύρωση όσων αποφοιτούσαν από τα Τεχνικά Λύκεια (Μπουζάκης, 2006) ενώ αμφισβητήθηκε και η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης καθώς οι διδάσκοντες δεν ήταν στο σύνολό τους κάτοχοι πανεπιστημιακών τίτλων.

Έτσι καθιερώθηκε η αντίληψη, η οποία κυριαρχούσε επί σειρά δεκαετιών, ότι η τεχνική εκπαίδευση απευθύνεται σε μαθητές κατώτερων εκπαιδευτικών επιδιώξεων. Για χρόνια, στη τεχνική εκπαίδευση κατέφευγαν οι μαθητές που δεν είχαν τη δυνατότητα παρακολούθησης του Γενικού Λυκείου. Σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι οι εν λόγω μαθητές προέρχονταν από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος ενώ και οι γονείς είχαν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Επίσης, αρκετοί εξ αυτών κατοικούσαν σε αγροτικές περιοχές της περιφέρειας με δύσκολη πρόσβαση σε περιοχές του αστικού

ιστού. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώθηκαν οι δηλώσεις αντιπολιτευτικών δυνάμεων σχετικά με τη συντήρηση του ταξικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης και της αναπαραγωγής και της διαίωνισης ενός εκπαιδευτικού συστήματος που αντιθέτως με τα όσα εξαγγέλλει, στερείται των ίσων ευκαιριών που διαμηνύει (Μπουζάκης, 2002).

Επιπρόσθετα, η σύνδεση του Λυκείου με τις εισαγωγικές εξετάσεις για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση υπονομεύει την αυτοτέλεια και το εκπαιδευτικό νόημα του Λυκείου ενώ το ανάγει σε ένα χώρο προπόνησης και προετοιμασίας των εισαγωγικών εξετάσεων, με βαρύτητα στα μαθήματα των κατευθύνσεων που οι υποψήφιοι επέλεξαν και υποβάθμιση της γενικής παιδείας που προκύπτει από τα μη επιλεγόμενα μαθήματα, τα μαθήματα Κορμού. Το μεγάλο μειονέκτημα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι η προσφυγή των μαθητών στα φροντιστήρια, οπότε και δημιουργείται ένα σύστημα παραπαιδείας, που επιβαρύνει τον οικονομικό προϋπολογισμό των οικογενειών, οδηγεί σε αμφισβήτηση της δωρεάν εκπαιδευτικής παροχής ενώ σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν είναι η γνώση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων αλλά η εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω της οποίας οι νέοι αποκτούν επαγγελματικά δικαιώματα και προοπτικές για το μέλλον, εισαγωγή η οποία συνδέεται με την απαλοιφή της κριτικής σκέψης και ικανότητας και την προαγωγή της στείρας αποστήθισης.

Όσον αφορά το ζήτημα κατάργησης της καθαρεύουσας και καθιέρωσης της Δημοτικής, πρόκειται για αλλαγή που υπαγορεύτηκε από τις συνθήκες της εποχής. Το 1971, υπολογίστηκε ότι οι αναλφάβητοι, δηλαδή οι άνθρωποι που δεν ήταν σε θέση να διαβάσουν και να γράψουν, άγγιζαν το ποσοστό του 14% του γενικού πληθυσμού, ενώ οι λειτουργικά αναλφάβητοι, δηλαδή οι άνθρωποι που γνωρίζουν την γλώσσα σε επίπεδο ανάγνωσης και γραφής αλλά δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν ένα βιβλίο ή ένα άρθρο εφημερίδας ή να αποτυπώσουν ελεύθερα την άποψη τους επί κάποιου ζητήματος, έφτανε το 25%. Στα παραπάνω ποσοστά, σημαντικό ρόλο έπαιξε το επί σειρά ετών γλωσσικό ζήτημα και ο διχασμός ανάμεσα στην χρήση της καθαρεύουσας και της δημοτικής, γεγονός που μείωνε την αντιληπτική ικανότητα των μαθητών.

Συμπερασματικά, στα θετικά της μεταρρύθμισης του 1976, συγκαταλέγονται η εφαρμογή της δωρεάν εκπαίδευσης, η θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης και η εφαρμογή της Δημοτικής. Εν τούτοις, η μεταρρύθμιση έθιγε κατά το πλείστον ζητήματα οργανωτικά και διοικητικά και εμφάνιζε έντονα συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά, με ελάχιστες πρωτοβουλίες να αφήνονται στους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές των σχολικών μονάδων, αφήνοντας στην άκρη ουσιώδη εκπαιδευτικά

θέματα, όπως επιμόρφωση εκπαιδευτικών, εφαρμοζόμενες εκπαιδευτικές μεθόδους, διδακτικά εγχειρίδια, αναλυτικά προγράμματα. Ταυτόχρονα, η δημιουργία ενός διπλού εκπαιδευτικού δικτύου που παρείχε την δυνατότητα Γενικής και Τεχνικής εκπαίδευσης, αύξανε τις επιλογές των μαθητών για την περαιτέρω επιλογή επαγγέλματος, εν τούτοις ο τρόπος που εφαρμόστηκε στην ανώριμη εκπαιδευτικά ελληνική κοινωνία δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Κεφάλαιο 3: Η Έρευνα

3.1 Σκοπός

Σκοπός της έρευνας είναι η καταγραφή των απόψεων των μαθητών για την εκπαίδευση, όπως οι ίδιοι βίωσαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, οπότε και πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα, όπου οι απόψεις των συμμετεχόντων διερευνήθηκαν κατόπιν ημι – δομημένης συνέντευξης. Καθώς η χώρα είχε εξέλθει από μια περίοδο απολυταρχικού καθεστώτος από τη μία πλευρά ως κοινωνία διατηρούσε σε μεγάλο βαθμό τα συντηρητικά της χαρακτηριστικά, όπως αυτά υπαγορεύονται μέχρι και σήμερα σε αρκετά σημεία, όπως αυτά που αφορούν στον θεσμό της οικογένειας και στη τήρηση των χριστών ηθών και από την άλλη πλευρά τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1973, με αποκορύφωμα τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, απέδειξαν ότι τόσο η νέα γενιά όσο και άνθρωποι της εργατικής αλλά και της αστικής τάξης ανεξαρτήτως ηλικίας, υποστήριζαν τις αλλαγές που θα εξασφάλιζαν τη μετάβαση σε μια σύγχρονη κοινωνία, ευθυγραμμισμένη με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες, ενώ επιδίωξη των πολιτών ήταν η αποκατάσταση της Δημοκρατίας και η επαναφορά των ατομικών ελευθεριών. Οι άνθρωποι που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας ήταν μαθητές λυκείου, ως εκ τούτου η μεταρρύθμιση αφορούσε τους ίδιους, ως μαθητές, όμως ταυτόχρονα πρόκειται για ανθρώπους, αρκετά ώριμους ηλικιακά, προκειμένου να μεταφέρουν τις απόψεις γονέων και εκπαιδευτικών, για τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο ένα στίγμα για τις απόψεις και τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν.

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Για την διερεύνηση του ζητήματος, σχεδιάστηκε συνέντευξη οι ερωτήσεις τις οποίας διαμορφώθηκαν από την διατύπωση των παρακάτω ερευνητικών ερωτημάτων.

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών και των γονέων αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο υπήρξε το προσωπικό βίωμα των πληροφορητών/τριων σε σχέση με τη μεταρρύθμιση που επιχειρήθηκε;

Η διατύπωση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων συνοδεύεται από 6 επιμέρους ερωτήσεις που αφορούν τη μελέτη του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος και 4 επιπλέον ερωτήσεις που αφορούν την μελέτη του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος, προκειμένου άνθρωποι οι οποίοι βίωσαν τα γεγονότα της εποχής να καταθέσουν την άποψή τους αλλά και να μεταφέρουν τις απόψεις που επικρατούσαν.

3.3 Συμμετέχοντες - Συμμετέχουσες

Καθώς το ζητούμενο είναι η διερεύνηση των απόψεων σχετικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα είναι άνθρωποι που ηλικιακά ανήκουν στην ομάδα 55-67 ετών, οπότε την υπό μελέτη περίοδο ήταν μαθητές Λυκείου. Ο λόγος που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο δείγμα συμμετεχόντων σχετίζεται με την προσωπική άποψη του γράφοντος ότι πρόκειται για ανθρώπους που βρίσκονταν στο κατώφλι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ως εκ τούτου η μεταρρύθμιση τους αφορούσε άμεσα ενώ από τον μαθητικό πληθυσμό, οι μαθητές λυκείου, αποτελούν το ηλικιακά μεγαλύτερο δείγμα μαθητικού πληθυσμού. Κατά συνέπεια, πρόκειται για ανθρώπους που έχουν επίγνωση του κοινωνικού γίνεσθαι ενώ η αυγή της ενήλικης ζωής τους, τους βρίσκει με προσωπικές επιθυμίες και επιδιώξεις για τη ζωή που ανυπομονούν να βιώσουν. Επίσης, όντας μέλη της μαθητικής κοινότητας, είναι σε θέση να μεταφέρουν τις επικρατούσες απόψεις της εποχής σχετικά με την καθιέρωση της τεχνικής εκπαίδευσης, που αποτέλεσε και μείζον ζήτημα της μεταρρύθμισης. Το εν λόγω σημείο αποτελεί και τον βασικό περιορισμό της έρευνας, δηλαδή το ηλικιακό εύρος των συμμετεχόντων καθώς δεν αναζητήθηκαν συμμετέχοντες από διαφορετικές ηλικιακές ομάδες.

3.4 Ερευνητικό Εργαλείο

Η μελέτη κοινωνικών φαινομένων, που αφορούν εκπαιδευτικά ζητήματα, όπως την εγκατάλειψη του σχολείου, την απήχηση των εκπαιδευτικών συστημάτων στους μαθητές, τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα από μεταρρυθμίσεις, δύναται να πραγματοποιηθεί με δύο μορφές ερευνών, την ποιοτική ή την ποσοτική έρευνα. Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική μελέτη ενός φαινομένου για την μελέτη του οποίου συλλέγονται ποσοτικά δεδομένα και η επεξεργασία πραγματοποιείται με χρήση μεθόδων στατιστικής. Η πραγματοποίηση της έρευνας προϋποθέτει την επιλογή

ενός δείγματος πληθυσμού, κατά το σύνηθες αρκετά μεγάλο, που υποβάλλεται σε ένα σύνολο ομοειδών ερωτήσεων, οπότε τα αποτελέσματα ομαδοποιούνται και είναι δυνατή η εξαγωγή ποσοτικών αποτελεσμάτων, τα οποία αναλόγως του δείγματος, δύναται να γενικευτούν.

Στην ποιοτική έρευνα, οι ερωτηθέντες είναι λιγστοί στον αριθμό και υποβάλλονται σε ένα πλήθος ερωτήσεων, που κατά περίπτωση δύναται να διαφοροποιηθεί, εφόσον ζητούμενο είναι η καταγραφή της άποψης των ερωτηθέντων. Ως εκ τούτου, οι απαντήσεις δεν παρουσιάζουν ομοιότητες και δεν δύναται να μελετηθούν με χρήση αριθμητικών μοντέλων και στατιστικής. Υποστηρίζεται ότι η ποιοτική έρευνα είναι αποτελεσματικότερη στη μελέτη κοινωνικών φαινομένων, εφόσον προσφέρεται για εις βάθος διερεύνηση. Η παρούσα εργασία εστιάζει στην διερεύνηση των απόψεων των μαθητών για την εκπαίδευση, οπότε χρησιμοποιήθηκε ποιοτική έρευνα και πιο συγκεκριμένα η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης (Οικονόμου, 2012).

Η ημιδομημένη συνέντευξη αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο διερεύνησης απόψεων, ενώ οι συμμετέχοντες εμφανίζουν προθυμία συμμετοχής και κατάθεσης των απόψεων τους. Προϋπόθεση για τη συμμετοχή αποτελεί η διατύπωση των ερωτήσεων να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μη θίγεται η προσωπικότητα των ερωτηθέντων ενώ διακριτικότητα πρέπει να επιδεικνύεται από την πλευρά του ερευνητή και σε περιπτώσεις που η διερεύνηση αφορά ζητήματα προσωπικού περιεχομένου και μνήμες που έχουν διαμορφωθεί κατόπιν άσχημων βιωμάτων. Ταυτόχρονα, ο χρόνος απάντησης προσαρμόζεται στα όσα ο συμμετέχων επιθυμεί να καταθέσει ενώ και οι ερωτήσεις δύναται να διαφοροποιούνται τόσο ως προς τη σειρά, όσο και ως προς το μέγεθος, καθώς είναι απόφαση του ερευνητή η προσθήκη επιπλέον διευκρινιστικών ερωτημάτων, εφόσον ο ερευνητής επιθυμεί την σε βάθος διερεύνηση του ζητήματος. Έτσι, ο ερωτώμενος διατυπώνει την απάντησή του λαμβάνοντας τον απαιτούμενο χρόνο, ώστε να αναφερθεί σε όσα ο ίδιος θεωρεί απαραίτητα ώστε η απάντησή του να είναι πλήρης και αντιπροσωπευτική του χαρακτήρα και των απόψεών του. Τέλος, η ημιδομημένη συνέντευξη βοηθά τόσο τον ερευνητή όσο και τον συμμετέχοντα να παραμένουν στο υπό διερεύνηση ζήτημα χωρίς να ξεφεύγουν από το θέμα, σε αντίθεση με την ελεύθερη συνέντευξη που είναι πιθανός ο αποπροσανατολισμός (Ισαρη, & Πουρκός, 2015).

Η ημιδομημένη συνέντευξη ως εργαλείο της ποιοτικής έρευνας παρουσιάζει μια σειρά πλεονεκτημάτων όπως, ευκολία και προσαρμογή, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι με την αρχική μορφή ερωτήσεων το ζήτημα δεν προσεγγίζεται όσο ο ερευνητής επιθυμεί. Επίσης, στα πλεονεκτήματα της μεθόδου συγκαταλέγονται η διαδραστική επικοινωνία με τους ερωτηθέντες, η αμεσότητα και η ευθεία παρατήρηση όσον αφορά τις εκφράσεις και τον χρωματισμό της φωνής, η κατανόηση των απόψεων και των αντιλήψεων τους (Ισαρη & Πουρκός, 1995).

Στην ποιοτική έρευνα που ακολουθεί, οι ερωτήσεις διακρίνονται σε δύο μέρη. Η πρώτη ομάδα ερωτήσεων αφορά στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και πρόκειται για ερωτήσεις που δίνονται συνήθως με τη μορφή πολλαπλών επιλογών, οπότε ο ερευνητής δεν αντιμετωπίζει καμιά δυσκολία κατά την ανάγνωση, την ομαδοποίηση και την διεξαγωγή των συμπερασμάτων. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούν τα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος και όχι το υπό διερεύνηση ζήτημα. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι ερωτήσεις Ανοικτού Τύπου, οπότε ο κάθε συμμετέχοντας διατυπώνει την άποψή του. Σημαντικό μεταξύ του ερευνητή και του συμμετέχοντα να καλλιεργείται εμπιστοσύνη προκειμένου ο ερωτώμενος να απαντήσει στις ερωτήσεις Ανοικτού Τύπου χωρίς αίσθημα συστολής και τα όσα αναφέρει να εκφράζουν με ειλικρίνεια τις απόψεις του (Ζαφειρόπουλος, χ.χ.).

3.5 Ζητήματα Δεοντολογίας της Έρευνας

Στην αρχή κάθε συνέντευξης, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι οι απαντήσεις τους πρόκειται να ηχογραφηθούν και στη συνέχεια να απομαγνητοφωνηθούν στο πλαίσιο συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επιπλέον, κάθε συμμετέχοντας ενημερώθηκε για το απόρρητο των πληροφοριών που παρείχε στο πλαίσιο εκπόνησης της εν λόγω εργασίας, ενώ επιπλέον, ενημέρωση υπήρξε σχετικά με την εγκατάλειψη της συνέντευξης σε οποιοδήποτε σημείο της συνέντευξης για οποιοδήποτε λόγο ο συμμετέχων ή η συμμετέχουσα επιθυμεί.

Κεφάλαιο 4: Τα ευρήματα της Έρευνας

4.1 Δημογραφικά Ευρήματα

- **Ηλικία:** Το σύνολο του δείγματος είναι άνθρωποι που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα, 55-67, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο.
- **Φύλο:** Οι συμμετέχοντες υπήρξαν 5 εκ των οποίων οι 3 ήταν γυναίκες και οι 2 άνδρες. Στην περίπτωση αυτή, η επιλογή των συμμετεχόντων υπήρξε τυχαία.
- **Οικογενειακή Κατάσταση:** Από τους 5 συμμετέχοντες οι τέσσερις είναι έγγαμοι και 1 είναι διαζευγμένος. Επίσης, το σύνολο των συμμετεχόντων είναι γονείς εκ των οποίων ο ένας έχει 1 τέκνο, οι 3 έχουν δύο τέκνα και ο ένας έχει 3.
- **Απολυτήριο Λυκείου,** οι 4 από τους 5 συμμετέχοντες έχουν αποφοιτήσει από Γενικό Λύκειο ενώ ο 1 από Τεχνικό.

Στην εν λόγω μελέτη, θεωρήθηκε σημαντικότερους συμμετέχοντες να συμμετέχει και τουλάχιστον ένας ή μια που να έχει ακολουθήσει την Τεχνική Εκπαίδευση, που επικρίθηκε καθώς υποστηρίχθηκε ότι η εκπαίδευση διχοτομείται και δημιουργούνται μαθητές δύο ταχυτήτων, με όσους ακολουθούν την Τεχνική εκπαίδευση να είναι εκείνοι που αδυνατούν να αποφοιτήσουν από το Γενικό Λύκειο, ενώ πλήθος πολιτών υποστήριζε ότι πρόκειται για εκπαίδευση κατώτερου επιπέδου.

Περαιτέρω, από το σύνολο του δείγματος που ακολούθησε την Γενική Εκπαίδευση, ο 1 εκ των 5 είναι κάτοχος απολυτηρίου Γενικού Λυκείου, ο 1 εκ των 5 είναι κάτοχος πτυχίου Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και οι 2 εκ των 5 είναι κάτοχοι Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης.

4.2 Παρουσίαση Ευρημάτων Συνεντεύξεων

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορούσε στο πώς η κοινωνία της εποχής αντιμετώπισε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Για την διερεύνηση του συγκεκριμένου ερωτήματος διατυπώθηκαν έξι επιμέρους ερωτήσεις.

Στην πρώτη ερώτηση, οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν πιο από τα ζητήματα που τέθηκαν με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επικρίθηκε περισσότερο από την

κοινωνία. Σύμφωνα με τον πρώτο συμμετέχοντα, επικρίθηκε ιδιαίτερα η διάκριση της εκπαίδευσης σε γενική και τεχνική, ενώ η δυσπιστία ως προς την τεχνική εκπαίδευση δεν αφορούσε μόνο τους εκπαιδευτικούς ή τους γονείς αλλά και τους μαθητές, οι οποίοι αντιμετώπισαν με δυσπιστία την εν λόγω πρόταση και ακόμα και αν αντιμετώπιζαν δυσκολίες κατά την φοίτησή τους στο Γενικό Λύκειο, δεν επέλεξαν την τεχνική εκπαίδευση θεωρώντας την υποδεέστερη. Η δεύτερη συμμετέχουσα διατυπώνει μια διαφορετική άποψη, υποστηρίζοντας ότι το ζήτημα που επικρίθηκε περισσότερο ήταν η κατάργηση των αρχαίων και η εφαρμογή της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Σύμφωνα με την συμμετέχουσα, η κατάργηση της διδασκαλίας των αρχαίων ακόμα και σήμερα επικρίνεται από αρκετούς ως η αιτία παρακμής της ελληνικής γλώσσας. Στο ίδιο μήκος κύματος, τόσο ο τρίτος όσο και ο τέταρτος συμμετέχων υποστηρίζαν ότι το ζήτημα που επικρίθηκε περισσότερο ήταν αυτό της κατάργησης των αρχαίων ελληνικών, το οποίο, όπως υποστηρίζουν εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να απασχολεί μια μικρή μερίδα του πληθυσμού. Ο πέμπτος συμμετέχοντας, υποστηρίζει ότι τα ζητήματα που επικρίθηκαν ήταν η κατάργηση των Αρχαίων και η Τεχνική Εκπαίδευση.

Η δεύτερη ερώτηση, η οποία αφορούσε τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την κατάργηση των καθαρεύουσας και την θέσπιση της Δημοτικής ως επίσημης γλώσσας διδασκαλίας στο σχολείο. Στην περίπτωση αυτή, οι απόψεις των δύο πρώτων συμμετεχόντων συγκλίνουν στην άποψη ότι η κατάργηση των αρχαίων αντιμετωπίστηκε θετικά από καθηγητές που εντάσσονται στον προοδευτικό χώρο ιδεολογικά ενώ από τους πιο συντηρητικούς καθώς και τους φιλόλογους, υποστηρίχθηκε ότι η κατάργηση της διδασκαλίας της καθαρεύουσας, μελλοντικά θα έχει δυσμενείς συνέπειες τόσο, όσον αφορά την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας όσο και όσον αφορά το επίπεδο μόρφωσης των μαθητών. Όμοια, ο πέμπτος συμμετέχων υποστηρίζει ότι την κατάργηση των Αρχαίων Ελληνικών επέκριναν ιδιαίτερα οι φιλόλογοι. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο τρίτος συμμετέχων στην έρευνα, όμως διακρίνει τους επικριτές και τους υποστηρικτές σε καθηγητές θεωρητικών και θετικών μαθημάτων, με τους καθηγητές των θεωρητικών να είναι αρνητικοί με τη συγκεκριμένη απόφαση. Τέλος, η τέταρτη συμμετέχουσα υποστηρίζει ότι η γλωσσική μεταρρύθμιση επικρίθηκε και επικρίνεται πάντα, καθώς αρκετοί είναι αυτοί που δεν μπορούν να κατανοήσουν ότι η γλώσσα, ως ζωντανός οργανισμός, που εκφράζει τις ανάγκες του λαού δεν είναι δυνατόν να παραμένει στάσιμη και να μην εξελίσσεται.

Η τρίτη ερώτηση, διερευνά το πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών και των μαθητών και το κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει ότι οι μεταρρυθμίσεις κρίθηκαν απαραίτητες καθώς επί χούντας, στην εκπαίδευση είχε πραγματοποιηθεί μια στροφή προς τα πίσω, είχε καθιερωθεί η καθαρεύουσα, ενώ είχαν καταργηθεί και μαθήματα, όπως η Αγωγή του Πολίτη. Οι μεταρρυθμίσεις και η αποδοχή αυτών, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, σχετιζόταν με τις πολιτικές πεποιθήσεις. Έτσι, οι άνθρωποι που ανήκαν σε πιο προοδευτικούς κύκλους, έκριναν ότι οι αλλαγές ήταν απαραίτητες αλλά δεν τις θεωρούσαν αρκετά ριζοσπαστικές, από την άλλη πλευρά, οι άνθρωποι που ιδεολογικά ήταν πιο συντηρητικοί αντιμετώπισαν τις αλλαγές με καχυποψία. Επίσης, ο τρίτος συμμετέχων αναφέρει ότι η κοινωνία ήταν ανώριμη, οπότε και η αποδοχή ορισμένων ζητημάτων, στα οποία περιλαμβάνονταν και τα μεικτά σχολεία, γινόταν με δυσκολία. Τέλος, ο πέμπτος συμμετέχων υποστηρίζει ότι οι αντιρρήσεις αρκετών σχετικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και την εφαρμογή των μεικτών σχολείων, για παράδειγμα, στηρίχθηκε στο φόβο ότι θα επέλθει και μια απελευθέρωση των ηθών.

Το τέταρτο ερώτημα, αφορούσε τη Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, που αποτέλεσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα διερευνά το κατά πόσο η τεχνική εκπαίδευση είχε απήχηση. Σε αυτήν την ερώτηση, οι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι η τεχνική εκπαίδευση θεωρήθηκε κατώτερη και ήταν επιλογή μόνο για όσους αντιμετώπιζαν δυσκολίες, οπότε αποτέλεσε μια διέξοδο, ώστε να καταφέρουν να αποφοιτήσουν ακόμα και από ένα τεχνικό λύκειο. Εν τούτοις, ο τρίτος συμμετέχων, αναφέρει ότι άνθρωποι με τους οποίους διατηρούσε επαφές και ήταν απόφοιτοι τεχνικών λυκείων αποκαταστάθηκαν επαγγελματικά, οι οικονομικές τους απολαβές ήταν ικανοποιητικές ενώ και κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης από το 2009 – 2018, δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα. Ο τέταρτος συμμετέχων, στην απάντησή του εκθέτει μια μεγάλη αλήθεια που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η Τεχνική Εκπαίδευση δεν είχε απήχηση, γιατί σκοπός των Ελλήνων, είναι η εισαγωγή των νέων σε σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, εφόσον οι περισσότεροι επιθυμούν τα παιδιά τους να σπουδάσουν και να χριστούν επιστήμονες. Ως αποτέλεσμα αυτών των πεποιθήσεων, ακόμα και μαθητές που δυσκολευόντουσαν, πιεζόντουσαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον να ακολουθήσουν το Γενικό Λύκειο και όχι το Τεχνικό. Τέλος, ο πέμπτος

συμμετέχων, που είναι απόφοιτος Τεχνικής Εκπαίδευσης υποστηρίζει ότι η Τεχνική Εκπαίδευση, είχε απήχηση στην επαρχία, όπου διέμενε και ο ίδιος. Ο λόγος που η απήχηση της Τεχνικής Εκπαίδευσης ήταν μεγαλύτερη στην επαρχία σχετίζεται με την απουσία φροντιστηρίων, μέσω των οποίων οι μαθητές μπορούν να βοηθηθούν και να προετοιμαστούν κατάλληλα για τις εξετάσεις τους. Η Τεχνική Εκπαίδευση, αν και δεν προσέφερε επαγγελματικά δικαιώματα, έδινε τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας, με κάποια ευκολία, εφόσον υπήρχε ένα ελάχιστο επίπεδο γνώσεων.

Το πέμπτο ερώτημα αφορά το κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στη πτώση της επταετούς χούντας. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει ότι πρόκειται για έναν συνδυασμό κοινωνικής απαίτησης και εκπαιδευτικής ανάγκης, εφόσον κατά την περίοδο της δικτατορίας, στην εκπαίδευση επανήλθαν μέθοδοι πειθαρχίας αυστηρές, οι εξετάσεις ήταν πολλές και συνεχείς, προκειμένου οι μαθητές να προαχθούν από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο και στη συνέχεια στο Λύκειο, η γλώσσα διδασκαλίας αποκλειστικά η καθαρεύουσα. Γενικά, παρατηρήθηκε μια στροφή προς τα πίσω, επομένως την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η κοινωνία την είχε ανάγκη, εν τούτοις δεν ήταν ακόμα ώριμη ώστε να την αποδεχτεί, καθώς η ελληνική κοινωνία παρουσίαζε χαρακτηριστικά συντηρητισμού και αντιστεκόταν στις αλλαγές. Φυσικά, μερίδα ανθρώπων, που ανήκαν σε πιο προοδευτικούς χώρους, αποδέχτηκαν τις αλλαγές ακόμα και αν σε κάποια σημεία αυτές χαρακτηρίστηκαν από προχειρότητα, όπως στη περίπτωση του διαχωρισμού Γενικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης.

Στην έκτη ερώτηση ζητείται η άποψη των συμμετεχόντων όσον αφορά το κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, οι οποίες διατυπώνονται με διαφορετικό τρόπο, προκύπτει η κοινή άποψη ότι στην Ελλάδα, η πρόθεση ευθυγράμμισης υπάρχει αλλά οι τρόποι που επιλέγονται προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη ευθυγράμμιση δεν αποφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, κυρίως γιατί οι μεταρρυθμίσεις δεν γίνονται κατόπιν μελέτης ώστε να είναι προσαρμοσμένες στην ελληνική πραγματικότητα και να ακολουθούν τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, άποψη την οποία διατύπωσε ο τρίτος συμμετέχων. Για το λόγο αυτό, σε αρκετές περιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως επιφανειακές, σύμφωνα και με τον δεύτερο συμμετέχοντα.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αφορά στο προσωπικό βίωμα των συμμετεχόντων, εφόσον επρόκειτο για ανθρώπους που φοιτούσαν στο Λύκειο κατά την υπό μελέτη περίοδο, επομένως βίωσαν τις αλλαγές. Για τη διερεύνηση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος, διατυπώθηκαν τέσσερις ερωτήσεις, συγκεκριμένα από την έβδομη ερώτηση μέχρι τη δέκατη.

Η έβδομη ερώτηση, αφορούσε το βίωμα των Πανελληνίων Εξετάσεων για την εισαγωγή στις Ανώτερες και Ανώτατες Σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σύμφωνα, με την πλειονότητα των συμμετεχόντων, συγκεκριμένα τέσσερις από τους πέντε, οι εξετάσεις και η εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αποτελεί ένα διαχρονικό ζήτημα που συνοδεύεται από συναισθήματα άγχους. Οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι οι εξετάσεις είχαν αυξημένο βαθμό δυσκολίας, εφόσον η εξεταστέα ύλη ήταν ιδιαίτερα διευρυμένη, τα θέματα αυξημένης δυσκολίας, ο αριθμός των εισακτέων μικρός ενώ διαδραμάτιζε ρόλο και ο βαθμός των μαθημάτων των δύο τελευταίων ετών. Εν τούτοις, το σύστημα ήταν αξιοκρατικό, εφόσον κατά τη περίοδο της χούντας η εισαγωγή στις πανεπιστημιακές σχολές, γινόταν με διάφορους παρασκηνιακούς τρόπους. Ο πέμπτος συμμετέχων, ως απόφοιτος Τεχνικής Εκπαίδευσης δεν είχε πρόσβαση στις πανελλήνιες εξετάσεις όσον αφορά τις σχολές ανώτατης εκπαίδευσης και αυτό υπήρξε ένα ζήτημα που επικρίθηκε, όσον αφορά την Τεχνική Εκπαίδευση εκείνη την εποχή. Τέλος, οι δύο από τους πέντε συμμετέχοντες επισημαίνουν ότι το απολυτήριο Λυκείου, για την εργασιακή πραγματικότητα της εποχής, ήταν ένα εφόδιο και ήταν δυνατή η εύρεση εργασίας με αυτό.

Στην όγδοη ερώτηση διερευνάται η ουσία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και το κατά πόσο θίχτηκαν ουσιώδη ζητήματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως το αναλυτικό πρόγραμμα και οι εφαρμοζόμενες μέθοδοι διδασκαλίας. Σύμφωνα με τη πρώτη συμμετέχουσα, η μεταρρύθμιση ήταν εύστοχη όσον αφορά το γλωσσικό ζήτημα και την εφαρμογή της Δημοτικής, όμως αναφέρει ότι τα αναλυτικά προγράμματα και οι εφαρμοζόμενες μέθοδοι διδασκαλίας, ούτως ή άλλως στην Ελλάδα δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις από τότε ούτε και στη σημερινή εποχή. Στο ίδιο σημείο αναφέρεται και ο δεύτερος συμμετέχων, που υποστηρίζει ότι στη χώρα υπάρχει η πρόθεση μεταρρυθμίσεων και αλλαγών, οι οποίες αποτυγχάνουν εφόσον τα καίρια σημεία δεν αλλάζουν. Και ο δεύτερος συμμετέχων υποστηρίζει ότι το αναλυτικό πρόγραμμα και οι μέθοδοι δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά ενώ και στη σημερινή εκπαίδευση τα συγκεκριμένα σημεία χρήζουν προόδου και αναθεώρησης. Παρόμοια

άποψη καταθέτει και ο τρίτος συμμετέχων, ενώ προσθέτει ότι επειδή οι αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι πολλές χωρίς να αλλάζουν ουσιαστικά οι προθέσεις και οι τρόποι μάθησης, οι μαθητές απαξιώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Η τέταρτη συμμετέχουσα, υποστηρίζει ότι η στείρα αποστήθιση, ο τρόπος εξέτασης και αξιολόγησης εξακολουθούν να αποτελούν ζήτημα για την εκπαίδευση, τέλος, ο πέμπτος συμμετέχων, παρακολουθώντας Τεχνικό Λύκειο, υποστηρίζει ότι η μεταρρύθμιση σε αυτό το σημείο αποτέλεσε μια καινοτομία για την ελληνική πραγματικότητα, καθώς ο ίδιος εάν δεν υπήρχε ο συγκεκριμένος διαχωρισμός στην εκπαίδευση, δεν θα είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει και να ολοκληρώσει το Λύκειο, ενώ σημειώνει ότι σε αντίθεση με τα όσα πίστευαν οι περισσότεροι, η Τεχνική Εκπαίδευση ήταν αξιόλογη και το επίπεδο εκπαίδευσης απαιτητικό.

Η ένατη ερώτηση, αφορά τη μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων σε σχολεία μεικτά, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η πρώτη συμμετέχουσα, υποστηρίζει ότι οι μαθητές δεν είχαν ζήτημα με τη μεταρρύθμιση, σε αντίθεση με κάποιους πιο συντηρητικούς γονείς που προβληματίστηκαν με τη συγκεκριμένη αλλαγή. Η δεύτερη συμμετέχουσα, αναφέρει ότι με τα μεικτά σχολεία καταργήθηκαν και κάποια μαθήματα που η διδασκαλία τους αφορούσε μόνο τα θηλέων σχολεία, όπως τα οικοκυρικά, οπότε σε μια δεύτερη ανάγνωση, η συγκεκριμένη αλλαγή αποτέλεσε την αρχή κατάργησης των έμφυλων προσεγγίσεων και διακρίσεων. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του τρίτου συμμετέχοντα, που υποστηρίζει ότι στα αγόρια η αλλαγή ήταν αρεστή ενώ και οι οικογένειες των αγοριών δεν διατύπωναν φόβους, εφόσον η κοινωνία διατηρούσε ανδροκρατικά χαρακτηριστικά, οπότε τα αγόρια απολάμβαναν μεγαλύτερη ελευθερία. Τέλος, δηλωτική των έμφυλων προσεγγίσεων και των φυλετικών διακρίσεων είναι και η απάντηση του πέμπτου συμμετέχοντα, που ακόμα και με την κατάργηση των σχολείων αρρένων και θηλέων, στο Τεχνικό Λύκειο στο οποίο φοίτησε, δεν φοιτούσαν κορίτσια, όχι λόγω κάποιας απαγόρευσης. Θεωρήθηκε ότι τα αγόρια είναι αποδεκτό να μην τα καταφέρνουν και να φοιτούν σε τεχνικά σχολεία στα οποία τα κορίτσια δεν είχαν θέση.

Στη δέκατη ερώτηση, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για το αν η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βίωσαν θεωρούν ότι επηρέασε την μετέπειτα πορεία τους. Οι τρεις από τους πέντε συμμετέχοντες υποστηρίζουν, ότι η πορεία ενός ανθρώπου, ελάχιστα επηρεάζεται από ένα εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο αποτελεί ούτως ή άλλως κοινό παρονομαστή για όλους τους μαθητές. Η πορεία ενός ανθρώπου, όπως υποστηρίζουν,

διαμορφώνεται από εσωτερικά κίνητρα, προσωπική θέληση, ενώ συμβολή έχει και το οικογενειακό περιβάλλον και η υποστήριξη από αυτό. Ο τρίτος συμμετέχων διατυπώνει διαφορετική άποψη, γιατί ενώ επιθυμούσε την εισαγωγή του στο πανεπιστήμιο, ο στόχος του δεν πραγματοποιήθηκε, οπότε στα αρνητικά του συστήματος, παραθέτει τις περιορισμένες επιλογές του συστήματος της εποχής. Τέλος, ο πέμπτος συμμετέχων, που ακολούθησε τη Τεχνική Εκπαίδευση, υποστηρίζει ότι η μεταρρύθμιση είχε θετικό πρόσημο εφόσον, ακόμα και αν η Τεχνική Εκπαίδευση και ο τρόπος που εφαρμόστηκε επικρίθηκε και είχε μειονεκτήματα, για εκείνον αποτέλεσε μια επιλογή που του παρείχε ένα «χαρτί» με το οποίο μπόρεσε να βιοποριστεί, σε αντίθετη περίπτωση, θεωρεί πιθανόν ότι θα είχε εγκαταλείψει το σχολείο.

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση - Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976. Κομβικά σημεία της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης υπήρξαν, η καθιέρωση της Δημοτικής Γλώσσας και η κατάργηση των Αρχαίων Ελληνικών, με τη διδασκαλία των αρχαίων κειμένων να πραγματοποιείται εφεξής από μετάφραση. Στο σύνολο των εκπαιδευτικών εγχειριδίων καθιερώθηκε η Δημοτική, στην οποία πραγματοποιούταν και η διδασκαλία. Επίσης, καθιερώθηκε η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, οπότε και καταργήθηκαν οι εισαγωγικές εξετάσεις από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, προκειμένου να συνεχίζεται απρόσκοπτα η ολοκλήρωσή της. Το Γυμνάσιο, το οποίο αποτελούσε και αποτελεί τον πρώτο κύκλο σπουδών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, από έξι έτη έγινε τριετές ενώ οι μαθητές που το επιθυμούσαν, με το πέρας την υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την κτήση του απολυτηρίου Γυμνασίου, μπορούσαν να συνεχίσουν στον επόμενο κύκλο σπουδών, στο τριετές Λύκειο, Γενικό ή Τεχνικό – Επαγγελματικό, τα οποία ήταν ισότιμα μεταξύ τους, σύμφωνα με τον νόμο. Η εισαγωγή από το Γυμνάσιο στο Λύκειο γινόταν με το απολυτήριο Γυμνασίου, χωρίς εξετάσεις. Εν τούτοις, το Γενικό Λύκειο οδηγούσε στην εισαγωγή σε Ανώτατες και Ανώτερες Σχολές της ενώ το Τεχνικό – Επαγγελματικό Λύκειο, έγινε τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα στις Ανώτερες Σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και τις επαγγελματικές σχολές διετούς φοίτησης. Αυτή η διαφοροποίηση στις επιλογές, σε συνδυασμό με την απουσία επαγγελματικών δικαιωμάτων, καθώς και ενός συνόλου ζητημάτων, που αφορούσαν την απουσία κτιρίων και κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής, την διδασκαλία από εκπαιδευτικούς που δεν ήταν υποχρεωτική η κτήση πανεπιστημιακού τίτλου σπουδών, οδήγησαν σε δυσπιστία όσον αφορά την ποιότητα της τεχνικής εκπαίδευσης και την ισοτιμία μεταξύ των δύο μορφών, όπως αυτή αποτυπώθηκε στη συνείδηση των πολιτών. Έτσι, αρκετοί υποστήριζαν ότι το Τεχνικό Λύκειο υστερεί σε επίπεδο του Γενικού Λυκείου και απευθύνεται σε μαθητές που δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στο Γενικό Λύκειο. Επίσης, θεσπίστηκαν οι Πανελλήνιες εξετάσεις για την εισαγωγή στις Ανώτερες και Ανώτατες σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό, τα μαθήματα των δύο τελευταίων τάξεων του Λυκείου, διακρίνονται σε μαθήματα κορμού και μαθήματα επιλογής, ενώ οι υποψήφιοι επιλέγουν ανάμεσα σε δύο κατευθύνσεις, τη θεωρητική και τη θετική. Οι εξετάσεις διεξάγονται με την ολοκλήρωση του διδακτικού έτους, σε ύλη που είναι κοινή, ενώ

κοινά είναι και τα θέματα εξέτασης, ενώ για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, υπολογίζονται και οι βαθμοί των δύο τελευταίων τάξεων του Λυκείου. Τέλος, με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση καθιερώνονται τα μεικτά σχολεία, οπότε καταργούνται τα δημόσια σχολεία αρρένων και θηλέων.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, αποτέλεσε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της παιδείας και ευθυγράμμισης με την ευρωπαϊκή κοινότητα. Σύμφωνα με τον Ηλιόπουλο (2018), *«εάν η γλωσσική μεταρρύθμιση δεν είχε επιτευχθεί το 1976, η γλωσσική ακαταστασία, θα ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα γλωσσικής τυραννίας μέχρι και σήμερα. Μόνο τα τελευταία σαράντα χρόνια, οι Έλληνες μιλάμε την ίδια γλώσσα»*. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, το 1832, υπήρξε διαφοροποίηση όσον αφορά τη χρήση της γλώσσας, καθώς ως επίσημη γλώσσα χρησιμοποιείτο η καθαρεύουσα ενώ στη καθημερινότητα χρησιμοποιείτο η Δημοτική. Με το πέρασμα των χρόνων, η εν λόγω διαφοροποίηση αποτέλεσε μείζον ζήτημα της ελληνικής κοινωνίας και απασχόλησε την ελληνική κοινωνία και την εκπαίδευση το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα. Το εν λόγω ζήτημα, στηλιτεύτηκε από πλήθος ακαδημαϊκών, γλωσσολόγων και ειδικών επί του ζητήματος. Το ζήτημα αυτό επιλύθηκε οριστικά το 1976, με την καθιέρωση της δημοτικής, για τη διδασκαλία της οποίας χρησιμοποιήθηκε η Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, η οποία εκδόθηκε από τον Οργανισμό Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, το 1941. Επίσης, προβλέφθηκε η διδασκαλία των Αρχαίων στις τρεις τάξεις του Λυκείου ενώ για όσους επιθυμούσαν να ακολουθήσουν κλασικές σπουδές υπήρχαν τα κλασικά λύκεια. Στα θετικά σημεία της μεταρρύθμισης συγκαταλέγονται η καθιέρωση της δημοτικής και καθιέρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Στα αρνητικά, συγκαταλέγεται ο έλεγχος από την κεντρική διοίκηση και η αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλίας από τους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές των σχολικών μονάδων, για ζητήματα τα οποία άπτονται της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Ηλιόπουλος, 2018).

Θεωρείται βέβαιο ότι η καθιέρωση της Δημοτικής που πραγματοποιήθηκε με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, συνέβαλε με καθοριστικό τρόπο στην εκμάθηση της γλώσσας και τη γλωσσική επάρκεια αυτών. Η μεταρρύθμιση σύμφωνα με αρκετούς υποστηρικτές ευθυγραμμίζονταν με την γλωσσική ποικιλία που παρουσιάζεται στην ελληνική επικράτεια, το γλωσσικό υπόβαθρο και την επικρατούσα κουλτούρα, ενώ οι μαθητές διδασκόντουσαν τη γλώσσα που ομιλούσαν στη καθημερινότητά τους. Τα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση της χούντας, η

διδασκαλία του μαθήματος της γλώσσας δεν περιορίστηκε στην σχολαστική διδασκαλία του συντακτικού και της γραμματικής.

Ο Δημαράς (1999) σχετικά με την υπό μελέτη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ίδιες μεταρρυθμίσεις επιχειρήθηκαν το 1964, υποστηρίζει ότι η μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε από ένα συντηρητικό πολιτικό κόμμα το οποίο είχε αντιταχθεί στο σύνολο των μεταρρυθμίσεων του 1964, που είχαν προταθεί από το αντίπαλο πολιτικά σχηματισμό. Ο ίδιος, υποστηρίζει ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που εφαρμόστηκε, περιείχε το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεων της μεταρρύθμισης του 1964, χαρακτηριζόταν από πολιτική σκοπιμότητα. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός του κυβερνόντος δεξιού κόμματος ήταν να αποσυνδεθεί από την δικτατορία και να εκμεταλλευτεί το προοδευτικό ρεύμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή (Δημαράς, 1999).

Ο Βαρμαζής, (1992), υποστηρίζει τη λανθασμένη απόφαση κατάργησης της διδασκαλίας της καθαρεύουσας, η διδασκαλία των οποίων επανήλθε περίπου είκοσι έτη αργότερα, εφόσον οι δυσμενείς επιπτώσεις στη γνώση και στη χρήση της γλώσσας έγιναν ορατές. Η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών κρίνεται απαραίτητη καθώς, πρώτον, αποτελεί αξία καθ' εαυτήν, πειθαρχεί το πνεύμα και έχει εκπαιδευτική αξία αναντικατάστατη, καθώς σε αυτήν έχουν γραφτεί αξιόλογα έργα απaráμιλλης αξίας και τρίτον η γνώση των αρχαίων ελληνικών καθιστά τους μαθητές ικανούς να καταλάβουν και να κατανοήσουν καλύτερα τα νέα ελληνικά, όσον αφορά το συντακτικό και την γραμματική (Βαρμαζής, 1992). Επίσης, στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται οι Ε. Παπανούτσος, Ε. Κριαράς, ο Επίτιμος Γυμνασιάρχης Περδικάρης, ο Ν. Πολίτης. Με άρθρα στην *Καθημερινή*, ο επίτιμος γενικός επιθεωρητής Μ.Ε. Π. Δορμπαράκης με την έκδοσή του «*Η νεοελληνική στην επιστήμη*» και η διακεκριμένη φιλόλογος Ιωάννα Παπαζαφείρη με το βιβλίο της «*Λάθη στη χρήση της νεοελληνικής μας γλώσσας*», υποστηρίζουν ότι είκοσι χρόνια μετά την μεταρρύθμιση του 1976, η γλωσσική ακαταστασία υπήρξε μεγαλύτερη και προέκυψε από την ελλιπή γνώση της ελληνικής γλώσσας, που προκλήθηκε με την κατάργηση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Η ακαταληψία των δημοσίων εγγράφων, η γλωσσική αναρχία των δημοσιευμάτων του Τύπου και των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και η «πολιτογράφιση» στο ελληνικό λεξιλόγιο ξένων λέξεων και εκφράσεων έχουν

επιδεινώσει τη γλωσσική κακοδαιμονία, ενώ οι λέξεις που προστίθενται στην γλώσσα δεν είναι εύηχες και στις περισσότερες περιπτώσεις είναι και κακόγουστες.¹⁰

Από τις απόψεις που δημοσιεύονται στον τύπο σχετικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και την καθιέρωση της δημοτικής, επαληθεύονται οι συμμετέχοντες στην έρευνα που κατέθεσαν ότι το γλωσσικό ζήτημα απασχόλησε την κοινότητα της εποχής, με τους πιο συντηρητικούς να υποστηρίζουν ότι η κατάργηση των αρχαίων σηματοδοτεί την ελλιπή γνώση της ελληνικής γλώσσας που συνεπάγεται την κακή χρήση της, ενώ οι πιο προοδευτικοί υποστηρίζουν ότι με την εν λόγω μεταρρύθμιση επιλύθηκε οριστικά ένα ζήτημα το οποίο απασχόλησε τους Έλληνες από την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους και προκαλούσε γλωσσική αταξία και σύγχυση.

Το επόμενο σημείο στο οποίο η μεταρρύθμιση επικρίθηκε, ήταν το ζήτημα της τεχνικής εκπαίδευσης και αυτό γιατί ενώ επίσημα ήταν ισότιμη με την εκπαίδευση του Γενικού Λυκείου, θεσπίστηκε με σκοπό την αποσυμφόρηση των Γενικών Λυκείων (Μπουζάκης, 2002). Σύμφωνα, με τον Μητρόπουλο, η μεταρρύθμιση αντιμετωπίστηκε με καχυποψία από την πλευρά του μαθητικού κοινού και αυτό γιατί η Γενική εκπαίδευση ήταν μονόδρομος για την εισαγωγή στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Επιπλέον, οι ελλείψεις σε κτίρια, υλικοτεχνική υποδομή και διδακτικά εγχειρίδια, αποτελούσαν εμπόδιο για την Τεχνική Εκπαίδευση. Επίσης, το 68% του εκπαιδευτικού προσωπικού των Τεχνικών Λυκείων, δεν ήταν κάτοχοι Πανεπιστημιακού τίτλου σπουδών, γεγονός που συνέτεινε στην περαιτέρω υποβάθμισή των τεχνικών λυκείων (Μπουζάκης, 2002). Ως εκ τούτου, σε αντιπαράθεση με την κυβερνητική πρόθεση η Τεχνική και Γενική Εκπαίδευση δεν εξισώθηκαν στην συνείδηση του λαού, ενώ σε αυτήν την ανίσωση συνέτεινε και η νοοτροπία της ελληνικής οικογένειας που επεδίωκε με κάθε τρόπο την εισαγωγή των παιδιών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, γεγονός το οποίο συνδέεται με την κοινωνική καταξίωση και τις μελλοντικές προοπτικές για μια άνετη οικονομικά και εξασφαλισμένη ζωή.

Στη δημοσίευση της Κασιμάτη Κ., (1988), «*Το ελληνικό σχολείο και ο χώρος εργασίας*», επισημαίνεται ότι η εκπαίδευση, με τη μεταρρύθμιση του 1976 χωρίστηκε σε Τεχνική και Γενική με αποτέλεσμα να ενταθούν τα ούτως ή άλλως έντονα ταξικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει, εφόσον σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι

---

¹⁰<https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/ta-genethlia-mias-metarrythmisis/>

πρόσβαση στις ανώτατες σχολές έχουν με μεγαλύτερη ευκολία οι γόνοι πλουσίων οικογενειών και τα παιδιά που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Και στο σημείο της Τεχνικής Εκπαίδευσης παρατηρείται σύγκλιση ανάμεσα στα δημοσιεύματα και τις απόψεις των ερωτηθέντων. Η Τεχνική Εκπαίδευση δεν θεωρήθηκε ισότιμη της Γενικής Εκπαίδευσης στη συνείδηση του μαθητικού πληθυσμού, ένα σύνολο χαρακτηριστικών τα οποία αναφέρονται παραπάνω την εμφάνισαν ως κατώτερη και για το λόγο αυτό δεν αποτέλεσε επιλογή για τους περισσότερους. Η Τεχνική Εκπαίδευση αποτελεί σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης διεθνώς, εν τούτοις στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια αποτελεί επιλογή αρκετών μαθητών και εφόσον δίδεται ισότιμη πρόσβαση στις ανώτατες σχολές.

Τέλος, στο πλήθος δημοσιευμάτων που αναφέρονται παραπάνω αποτυπώνεται η άποψη των επιφανειακών αλλαγών που δεν θίγουν τα ζητήματα σε βάθος, όσον αφορά την διοίκηση, την οργάνωση, τα αναλυτικά προγράμματα και τις εφαρμοζόμενες μεθόδους, εφόσον διατηρούνται τα συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά και δεν παρέχεται περιθώριο ανάληψης πρωτοβουλιών από την πλευρά των εκπαιδευτικών που είναι και οι άμεσα εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, την ακολούθησαν πλήθος εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Η επόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση την τετραετία 1981-1985, η οποία έθιξε ζητήματα της ανώτερης εκπαίδευσης, όπως την κατάργηση της έδρας, τη θέσπιση του πανεπιστημιακού ασύλου, την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, την κατάργηση των τεχνικών σχολών διετούς φοίτησης, που δεν είχαν καμία ουσιαστική προσφορά στην παιδεία και την αντικατάσταση τους από τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ). Επίσης, αλλάζει ο τρόπος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και ιδρύονται παιδαγωγικά τμήματα τετραετούς φοίτησης και προπαρασκευαστικές σχολές για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση που απευθύνονται σε όσους αποτυγχάνουν και επιθυμούν να προσπαθήσουν εκ νέου την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ όσον αφορά άλλους εκπαιδευτικούς τομείς, καθιερώθηκε η χρήση της Δημοτικής Γλώσσας και καταργήθηκε το πολυτονικό σύστημα, καταργήθηκαν οι επιθεωρητές της εκπαίδευσης και καθιερώθηκαν οι σχολικοί σύμβουλοι¹¹. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε με το

---

¹¹ Ν. 1268/82 για την δομή και λειτουργία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, Υπουργείο Παιδείας ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1982, σελ. 9

N.1566/1985, που αφορούσε τη Δομή και τη Λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η δομή της εκπαίδευσης περιλάμβανε διετή φοίτηση στο Νηπιαγωγείο, έξι έτη Δημοτικού Σχολείου, τρία έτη Γυμνασίου και τρία έτη Λυκείου. Για το Λύκειο, υπήρξε ένα πλήθος ισότιμων επιλογών και συγκεκριμένα το Γενικό Λύκειο, Πολυκλαδικό Λύκειο, Τεχνικό Λύκειο και Γενική Επαγγελματική Σχολή. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση επίσης διαχωρίστηκε σε δύο ισότιμες κατευθύνσεις, τα Πανεπιστημιακά και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Μπουζάκης, 2002). Σκοπός της εκπαίδευσης αποτέλεσε η εξάσκηση των μαθητών σε πνευματικό και σωματικό επίπεδο, προκειμένου να αναπτυχθούν σε ώριμους και υπεύθυνους ενήλικες που θα αντιμετωπίσουν με αποτελεσματικότητα την είσοδο στην ενήλικη ζωή και τις απαιτήσεις της, ενώ επιπλέον υποχρέωση της πολιτείας αποτελεί η διασφάλιση επιλογών μέσω των οποίων ο εκάστοτε νέος/νέα θα δύναται να ασχοληθεί με το αντικείμενο που ταιριάζει στην προσωπικότητα και τα ενδιαφέροντά του.

Το 1984, στο Γυμνάσιο και το 1989 στο Λύκειο εισάγονται νέα βιβλία για τη γλωσσική διδασκαλία τα οποία συνέγραψε ο καθηγητής του Α.Π.Θ Τσολάκης, με τους συνεργάτες του. Την ίδια εποχή η διδασκαλία του μαθήματος της γλώσσας περιλαμβάνει την κατανόηση κειμένου και την παραγωγή γραπτού λόγου, η οποία διδάσκεται με συστηματικό τρόπο, περιλαμβάνει τη διδασκαλία θεματικών ενοτήτων ενώ συνεξετάζεται με τους παραδοσιακούς κλάδους της γλωσσικής διδασκαλίας ενώ η διδασκαλία της Λογοτεχνίας αποτελεί διαφορετικό διδακτικό αντικείμενο (Αδαλόγλου, 2007).

Ακολούθησε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επί κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, την περίοδο 1990 – 1993, που διέκοψε τη λειτουργία των προπαρασκευαστικών τμημάτων, που είχαν στεφθεί από ιδιαίτερη επιτυχία, επανάφερε τις εξετάσεις στην Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού, σε αντίθεση με τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, οπότε και η μαθητική πορεία ήταν δυνατόν να διακοπεί πρόωρα, γίνεται γνωστή η κυβερνητική πρόθεση για ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημιακών σχολών, για κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου και περιορισμό της συμμετοχής των φοιτητών στα διοικητικά πανεπιστημιακά όργανα. Η ίδρυση αμιγώς ιδιωτικών πανεπιστημίων απετράπη από το ισχύον Σύνταγμα, στο οποίο όμως προβλέπεται η συνεργασία των κρατικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων με ιδιωτικούς φορείς για εκπαιδευτικούς λόγους. Επίσης, καθιερώθηκε η ενισχυτική διδασκαλία στην

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ επανήλθε στο Γυμνάσιο η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών.

Στη συνέχεια, το 1997/1998 το Πολυκλαδικό Λύκειο καταργείται και την θέση του λαμβάνει το Ενιαίο Λύκειο. Η κατάργηση των Πολυκλαδικών Λυκείων πραγματοποιήθηκε από το ίδιο κυβερνών κόμμα που τα είχε θεσπίσει, σε μια προσπάθεια αναβάθμισης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, την ίδια περίοδο θεσμοθετούνται το ολοήμερο Νηπιαγωγείο και ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, ενώ συνεχίζει και ο θεσμός της ενισχυτικής διδασκαλίας για όσους αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Σημαντική αλλαγή πραγματοποιήθηκε όσον αφορά τον διορισμό των εκπαιδευτικών λειτουργών, με την κατάργηση της Επετηρίδας και τον διορισμό κατόπιν επιτυχίας στον εκπαιδευτικό διαγωνισμό του ΑΣΕΠ. Επίσης, τα Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια οργανώθηκαν σε δύο κύκλους σπουδών, ενώ επιτράπηκε η μεταγραφή μαθητών από τον ένα τύπο Λυκείου στον άλλο, προκειμένου να αναδειχθεί η ισοτιμία των δύο εκπαιδευτικών δομών. Εν τούτοις, η πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση για τους αποφοίτους των ΤΕΕ ήταν περιορισμένοι και επιτρεπόταν μόνο για τα ΤΕΙ. Την ίδια περίοδο, μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε και στον τρόπο εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση από το Ενιαίο Λύκειο, όπου οι μαθητές εξεταζόντουσαν πανελλαδικά στο σύνολο των μαθημάτων της Β΄ και Γ΄ Λυκείου, ενώ για την εισαγωγή στη τριτοβάθμια εκπαίδευση πέραν του γραπτού βαθμού ρόλο διαδραμάτιζε και ο προφορικός βαθμός, δηλαδή η επίδοση καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς. Καθώς το πλήθος των μαθημάτων ήταν πολύ μεγάλο, στην πορεία των χρόνων έγιναν αλλαγές που αφορούσαν στη μείωσή τους αλλά και την αποκοπή του βαθμού εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από τον βαθμό των τετραμήνων που αποτελούσε προσωπική κρίση του εκάστοτε εκπαιδευτικού.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό, ότι οι εκπαιδευτικές αλλαγές στην Ελλάδα εμφανίζουν μεγάλη συχνότητα, εν τούτοις δεν πρόκειται για μεταρρυθμίσεις εφόσον σε πολλές περιπτώσεις συνδέονται με πολιτικές σκοπιμότητες και όχι με τον κατεξοχήν σκοπό της παιδείας που αφορά στην ανάπτυξη των πνευματικών δεξιοτήτων και την ψυχοκοινωνική ωρίμανση των νέων ανθρώπων. Ταυτόχρονα, σε όλα τα συστήματα που προαναφέρθηκαν στοιχείο της επιτυχίας αποτελεί η υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας που παρέχεται από ιδιωτικά φροντιστήρια και ιδιαίτερα μαθήματα, στα οποία εργάζονται εκπαιδευτικοί, οι οποίοι δεν δύναται να απορροφηθούν από την δημόσια ή ιδιωτική εκπαίδευση. Ο θεσμός της «*παραπαιδείας*»,

που στην Ελλάδα λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις, επιβαρύνει σημαντικά τον οικογενειακό προϋπολογισμό και θίγει τον δημόσιο χαρακτήρα και το ιδεώδες των ίσων ευκαιριών που πρεσβεύουν τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, σε διεθνές επίπεδο. Επίσης, η αποτυχία εισαγωγής σε σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή η αδυναμία υποστήριξης των σπουδών σε μια πόλη διαφορετική από τη πόλη διαμονής της οικογένειας, έχει οδηγήσει στην ίδρυση ενός πλήθους ιδιωτικών πανεπιστημιακών σχολών, που αν και λειτουργούν πλέον των είκοσι ετών στη χώρα, οι απόφοιτοί τους πρόσφατα απέκτησαν επαγγελματικά και όχι ακαδημαϊκά δικαιώματα, ενώ εφόσον δεν αναγνωρίζονταν επίσημα το πλαίσιο λειτουργίας τους και η ποιότητα των σπουδών που παρέχουν σε αρκετές περιπτώσεις τίθεται υπό αμφισβήτηση. Γίνεται κατανοητό ότι η παιδεία αποτελεί έναν ιδιαίτερα νευραλγικό τομέα με πλήθος κοινωνικών και οικονομικών προεκτάσεων ενώ αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην προσωπική εξέλιξη και στην προσωπικότητα ενός ανθρώπου.

Βιβλιογραφία

- Αδαλόγλου, Κ. 2007. Η γραπτή έκφραση των μαθητών. Προτάσεις για την αξιολόγηση και τη βελτίωση της. Αθήνα: Κέδρος
- Αλιβιζάτος, Ν. (1995). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ανδρέου, Α. (1999). Η Εκπαιδευτική Πολιτική(1967-1974),Θέσεις (66)
- Αθανασάτου, Γ., Ρήγος, Α. & Σεφεριάδης, Σ. (1999): *Η δικτατορία 1967- 1974. Πολιτικές πρακτικές- Ιδεολογικός λόγος-Αντίσταση*. Αθήνα:Καστανιώτης.
- Βαρμάζης Ν.Δ., *Η αρχαία ελληνική γλώσσα και γραμματεία ως πρόβλημα της νεοελληνικής εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη 1992
- Βασιλού – Παπαγεωργίου, Β., Παπακωνσταντίνου, & Τοπάλη, Κ. (1994). Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: Θέματα πανεπιστημιακών παραδόσεων. Αθήνα (Κεφ. «Η παγίωση του θεσμού των Παιδαγωγικών Ακαδημιών», μη αριθμημένες σελίδες)
- Γιαννακόπουλος, Α. (2016). Ο αθλητισμός και η φυσική αγωγή στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1967-1974
- Γκοβάκης Χ., & Ρουσάκης Ι., *Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτικές στην Εκπαίδευση*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2008
- Δημαράς, Α. (2013). Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Δημαράς Α.,: *Ζητήματα Παιδείας*, Εφημερίδα «Καθημερινή - Επτά Ημέρες», 5/12/99
- Ευαγγελόπουλος, Σ. (1984). Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Αθήνα: Δανιά.
- Ευαγγελόπουλος, Σ. (1991). Οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Ευαγγελόπουλος, Σ., Ελληνική Εκπαίδευση, τ. 2, 2^η έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998
- Ζαφειρόπουλος Κ.:*Δομημένα ερωτηματολόγια, κλίμακες*
- Ηλιού, Μ., Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική, εκδ. Πορεία, Αθήνα, 1984

- Ηλιόπουλος, Γ., Θ., Σκεπτόγραμμα: Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976. Διαθέσιμο στο: <https://neoskosmos.com/el/2018/02/16/dialogue/opinion/skeptogramma-295/>
- Ίσαρη Φ., & Πουρκός Μ. (2015): *Ποιοτική Μεθοδολογία στην Έρευνα*, Εφαρμογές στην Ψυχολογία
- Καραφύλλης, Α. (2002): *Νεοελληνική Εκπαίδευση. Δύο αιώνες Μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*. Αθήνα: Κριτική
- Κάτσικας, Χ., & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2004*. Αθήνα: Σαββάλας
- Κυπριανός, Π. (2004). *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Μπουζάκης, Σ. (2002). *Νεοελληνική Εκπαίδευση: (1821 – 1998)*. Αθήνα: Gutenberg
- Μπουζάκης, Σ. (2006). *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Τόμος Β΄*. Αθήνα: Gutenberg
- Λάμπρου, Χ., Κωνσταντίνου, Α., Σεραφειμίδου, Μ., Μανασής, Β. & Μελίστας, Ν. (2017). *Φυσική Αγωγή και Αθλητισμός 37(2), 139-160*.
- Νούτσος, Χ. (1979). *Προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης και Κοινωνικός Έλεγχος: (1931-1973)*. Αθήνα: Θεμέλιο
- Οικονόμου Α., (2012): *Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης, Ένα σχολείο για όλους*, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ Ι, ΑΣΠΑΙΤΕ
- Παγκάκη, Γ. (1993). *Νεοελληνική Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Σακκουλά
- Σβολόπουλος, Κ., *Κωνσταντίνος Καραμανλής*, Αρχείο, Γεγονότα και Έγγραφα, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1997
- Σταμέλος, Γ., & Βασιλόπουλος Α.,: *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική, Συγκρότηση, Θεματολογία, Μεθοδολογία Υλοποίησης, Επιδράσεις στην ελληνική εκπαίδευση και κατάρτιση, Εκδόσεις Μεταίχμιο Αθήνα, 2004*.
- Σταμέλος, Γ., Βασιλόπουλος, Α. & Καραβασίλης, Α. (2015). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Πολιτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα

Σκούρα, Λ. (1997). Εκπαιδευτική πολιτική στην κατάρτιση των δασκάλων κατά τον 20ο αιώνα: (Φιλοσοφία – Θεσμοί)

Τζανή, Μ., Παμουκτσόγλου, Τ. (1998). *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. «Ταύτον και αλλοτριμορφοδίαιτον»*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Τσαούσης, Δ., *Το Ελληνικό Πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Ζητήματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής*, Gutenberg, Αθήνα, 1993, σ.σ. 78-89.

Φίλος, Μ. Σ. (1984). *Το χρονικό ενός θεσμού. Η διοίκηση και η εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150ετία 1832-1982*. Αθήνα: Βιβλία για όλους

Χατζόπουλος, Κ. (2003). *Η εκπαίδευση στο ελληνικό κράτος (1821-1997): πανεπιστημιακές παραδόσεις*. Αλεξανδρούπολη: Εταιρεία Αξιοποίησης και Διαχείρισης Περιουσίας Δημοκρατείου Πανεπιστημίου Θράκης

Χατζηστεφανίδης, Θ.Δ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης 1821-1986*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Παπαδήμα, 1990

Neave, G., *The EEC and Education*, Trentham Books: Stoke – On – Trent, 1984

Τα γενέθλια μιας μεταρρύθμισης, Το Βήμα, 24 Νοεμβρίου 2008:
<https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/ta-genethlia-mias-metarrythmisis/>

Παράρτημα Ι

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Προτού συναινέσετε να λάβετε μέρος στην παρούσα έρευνα, θα πρέπει να έχετε βεβαιωθεί ότι:

- Έχετε αναγνώσει προσεκτικά και σας έχει γίνει κατανοητό το τι περιέχει παρόν Έντυπο Συναίνεσης
- Είχατε την δυνατότητα να θέσετε διευκρινιστικά ερωτήματα, να συζητήσετε ό,τι πιστεύεται πως κρίνεται αναγκαίο σχετικά με την έρευνα και για όποιες απορίες προέκυψαν απαντήθηκαν ικανοποιητικά
- Σας γνωστοποιήθηκε πως η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι ανώνυμη και τα όποια στοιχεία δώσετε θα χρησιμοποιηθούν κατά αποκλειστικότητα για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας
- Σας έχει γνωστοποιηθεί πως η συμμετοχή σας στην συγκεκριμένη έρευνα είναι εθελοντική και μπορείτε να διατηρήσετε το δικαίωμά σας να πάψετε να συναινείτε οποιαδήποτε στιγμή προτού γίνει η ανάλυση των δεδομένων εγγράφως προς την ερευνήτρια, χωρίς να υπάρχει καμία συνέπεια
- **Συναινώ στην ηχογράφηση της συνέντευξης**

Ναι

Όχι

Δηλώνω υπεύθυνα πως κάνω αποδεκτή τη συμμετοχή μου στην έρευνα

Όνοματεπώνυμο Συμμετέχοντα:

e-mail:

τηλ:

Υπογραφή Συμμετέχοντα:

Ημερομηνία:

**Παράρτημα II
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ**

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας   Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η   Άγαμος/η

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0   1   2   3 και άνω:

E. Σπουδές:

Απολυτήριο Λυκείου: Γενικό/ Τεχνικό

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών:

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών:

Παράρτημα III

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;
2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση του πολυτονικού συστήματος;
3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;
4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;
5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;
6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Απομαγνητοφωνήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

Συνέντευξη 1^η:

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας

Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η Άγαμος/η Διαζευγμένος/η
Χήρος/α

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0 1 2 3 και άνω:

Ε. Σπουδές:

Απολυτήριο Λυκείου: Γενικού/Τεχνικού

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;

Εγώ εκείνη την εποχή άρχιζα το Λύκειο. Αυτό που θυμάμαι ιδιαίτερα έντονα ήταν η δυσπιστία ως προς την Τεχνική εκπαίδευση και τα τεχνικά λύκεια. Θυμάμαι ότι κανείς δεν ήθελε να φοιτήσει σε τεχνικό λύκειο και ακόμα και συμμαθητές μου, που αντιμετώπιζαν δυσκολίες και δεν προαγόntonταν με ευκολία από την μια τάξη στην επόμενη ακολούθησαν το δρόμο του γενικού λυκείου, θεωρώντας ότι το τεχνικό δεν είναι ισότιμο και ας προβλήθηκε ως ισότιμο με το γενικό λύκειο.

2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής;

Υπήρχαν αρκετοί καθηγητές, μάλλον οι πιο προοδευτικοί, οι οποίοι ήταν υπέρ της Δημοτικής εφόσον θεωρούσαν ότι η χρήση καθαρεύουσας στην εργασία, στα έγγραφα και δημοτικής στο σπίτι αποτελεί έναν διχασμό. Οι πιο συντηρητικοί, οι φιλόλογοι, οι θεολόγοι, προβάλλαν την κατάργηση των Αρχαίων Ελληνικών ως γεγονός με δυσμενείς συνέπειες για το μέλλον, υποστηρίζοντας ότι χωρίς τη

διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών η γλώσσα μας τείνει προς διαστρέβλωση και όλοι εμείς θα μείνουμε βαθιά αμόρφωτοι.

3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;

Η μεταρρύθμιση έγινε σε μια περίοδο που η πολιτική κατάσταση ήταν ρευστή, υπό την έννοια ότι μόλις είχε πέσει η χούντα. Οι πιο προοδευτικοί, που ανήκαν και ιδεολογικά στον προοδευτικό χώρο ήταν υπέρ, καθώς θεωρούσαν τα όσα επιβλήθηκαν στην επταετία αναχρονιστικά. Οι πιο συντηρητικοί υποστήριζαν ότι τίποτα δεν πρέπει να αλλάξει. Οι μαθητές χαιρόμασταν γιατί τα αρχαία ήταν θέμα και η ζωή μας έγινε ευκολότερη.

4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;

Όχι, όπως ανέφερα και παραπάνω όλοι ήταν πολύ δύσπιστοι και επιφυλακτικοί. Κανείς δεν ήθελε να βρεθεί σε Τεχνικό Λύκειο. Αυτοί που είχαν την δυνατότητα προτιμούσαν τα ιδιωτικά σχολεία, ώστε να πάρουν ένα απολυτήριο Γενικού Λυκείου.

5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;

Και τα δύο. Νομίζω είχε γίνει προσπάθεια εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και πριν την χούντα αλλά δεν ολοκληρώθηκε. Η αλήθεια είναι ότι κατά την περίοδο της επταετίας, όλο εξετάσεις δίναμε. Από το Δημοτικό για να πάμε στο Γυμνάσιο, από το Γυμνάσιο για το Λύκειο. Ήταν πιο αυστηρά.

6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Ναι, νομίζω έπρεπε να προωθηθεί η τεχνική εκπαίδευση, αλλά στην Ελλάδα στην εκπαίδευση τα πράγματα γίνονται επιφανειακά, οπότε οι πολίτες δεν πείθονται εύκολα ότι οι αλλαγές είναι για καλό.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Ήταν δύσκολες οι Πανελλήνιες εξετάσεις εκείνη την εποχή. Η ύλη μεγάλη και ο αριθμός των εισακτέων σχετικά μικρός, ήταν όμως ένα αξιοκρατικό σύστημα γιατί επί χούντας τα πράγματα ήταν μη αξιοκρατικά.

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

Όχι, και παρατηρώντας το εκπαιδευτικό σύστημα μέσα από τα παιδιά μου και από τα εγγόνια μου, δυστυχώς υπάρχει μια τάση απλοποίησης των πραγμάτων και όχι ουσιαστικής αλλαγής. Η Δημοτική αφορούσε τη λήξη της σύγχυσης για το πού μιλάμε καθαρεύουσα και πού μιλάμε Δημοτική. Κατά τα άλλα όπως κάναμε εμείς μάθημα τότε, έτσι γίνεται και τώρα, με αποστήθιση και παπαγαλία.

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

Δεν υπήρξε κανένα θέμα μεταξύ των μαθητών. Οι οικογένειες δεν ήταν έτοιμες για την μετάβαση, λόγω των ηθικών φραγμών που επικρατούσαν εκείνη την εποχή.

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Όχι. Νομίζω ότι η αποτυχία ή η επιτυχία ενός μαθητή σχετίζεται με την εσωτερική του θέληση να πετύχει, τα υπόλοιπα είναι δικαιολογίες. Βέβαια, εμένα οι γονείς μου είχαν την δυνατότητα και με στήριζαν ώστε να κάνω τα απαραίτητα φροντιστήρια για την εισαγωγή μου στο Πανεπιστήμιο. Οπότε νομίζω είναι συνδυασμός θέλησης και διαθέσιμων οικονομικών πόρων.

Συνέντευξη 2^η:

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας

Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η

Άγαμος/η

Διαζευγμένος/η

Χήρος/α

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0

1

2

3 και άνω:

E. Σπουδές:

Απολυτήριο Λυκείου: Γενικού/ Τεχνικού

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;

Το ζήτημα που επικρίθηκε περισσότερο ήταν η κατάργηση των Αρχαίων Ελληνικών. Ακόμα και σήμερα από πολλούς η κατάργηση του πολυτονικού συστήματος θεωρείται η αιτία για την παρακμή της ελληνικής γλώσσας.

2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής;

Νομίζω ότι οι καθηγητές επηρεάζονταν από τον πολιτικά ιδεολογικό προσανατολισμό τους. Όσοι εντάσσονταν στον συντηρητικό χώρο, θεώρησαν τις παραπάνω μεταρρυθμίσεις την αιτία για την οποία οι νέοι Έλληνες θα παραμένουν αμόρφωτοι, οι πιο προοδευτικοί που και ιδεολογικά ανήκαν σε άλλους πολιτικούς χώρους, θεώρησαν τις αλλαγές ένα πρώτο βήμα προς τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας.

3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;

Εμένα, η δική μου οικογένεια και οι περισσότεροι από τους συγγενείς μας, ήταν κατά του καθεστώτος και των όσων αυτό πρέσβευε. Οπότε, ήταν υπέρ των αλλαγών. Το γλωσσικό ζήτημα, αλλιώς μιλάμε αλλιώς γράφουμε ήταν τεράστιο πρόβλημα, ενώ η χρήση της καθαρεύουσας προσέδιδε ένα ψεύτικο κύρος.

4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;

Ο γενικός κανόνας ήταν ότι η Τεχνική εκπαίδευση είναι για αυτούς που δεν μπορούν να βγάλουν το Λύκειο. Μικρό ποσοστό των μαθητών πήγαινε σε τεχνικά λύκεια, κυρίως όσοι ήξεραν ότι δεν μπορούν να σπουδάσουν οπότε πήγαιναν για να ξέρουν μια τέχνη.

5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;

Σίγουρα ήταν αντίδραση στα όσα είχαν γίνει επί χούντας, γιατί η εκπαίδευση είχε γυρίσει πίσω. Νομίζω ήταν συνδυασμός, κοινωνικής απαίτησης και εκπαιδευτικής ανάγκης.

6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Σε θεωρητικό πλαίσιο, στην Ελλάδα υπάρχει η πρόθεση να ευθυγραμμιστούμε με το Ευρώπη, ο τρόπος που γίνονται όμως οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι

αποτελεσματικός. Επομένως, η πρόθεση υπήρχε αλλά στην πράξη δεν απέδωσε όπως αναμενόταν.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Το ζήτημα της εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση μας απασχολεί διαχρονικά. Είναι αγχωτική διαδικασία και τότε δεν είναι όπως τώρα, η ύλη ήταν μεγάλη, έπρεπε να τα ξέρουμε όλα παπαγαλία και ο ανταγωνισμός μεγάλος γιατί δεν υπήρχαν τόσα πολλά πανεπιστημιακά τμήματα όπως σήμερα. Βέβαια, και το απολυτήριο του Λυκείου είχε ισχύ και μπορούσε κανείς, ιδίως οι γυναίκες να βρουν δουλειά.

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

Το επαναλαμβάνω γιατί το ανέφερα και σε προηγούμενη ερώτηση, στην Ελλάδα η πρόθεση υπάρχει, χάνουμε όμως την ουσία. Ακόμα και σήμερα δεν βλέπω μεγάλες και ουσιαστικές αλλαγές πόσο μάλλον τότε. Σίγουρα, η κατάργηση των αρχαίων, η κατάργηση των θηλέων και αρρένων ήταν ένα βήμα αλλά το πρόβλημα παραμένει στις μεθόδους μέσα από τις οποίες απαιτούμε τα παιδιά να μάθουν.

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

Εγώ δεν είχα πρόβλημα γιατί η οικογένειά μου ήταν αρκετά ανοιχτόμυαλοι άνθρωποι. Έκανα παρέα και με αγόρια. Όχι ότι όταν ήταν θηλέων τα σχολεία δεν έκαναν παρέα αγόρια με κορίτσια, νομίζω ότι στα θηλέων γινόντουσαν και μαθήματα οικοκυρικής, οπότε ήταν ζήτημα κατάργησης των διακρίσεων των φύλων.

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Κανένα σύστημα δεν νομίζω ότι μπορεί να επηρεάσει την πορεία ενός ανθρώπου. Εθελουφλούν όσοι το πιστεύουν αυτό. Ο άνθρωπος πρέπει να μπορεί να προσαρμόζεται και να παλεύει για τα θέλω του.

Συνέντευξη 3^η:

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η Άγαμος/η Διαζευγμένος/η
Χήρος/α

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0 1 23 και άνω:

E. Σπουδές:

Απολυτήριου Λυκείου: Γενικού/Τεχνικού

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;

Νομίζω ότι το ζήτημα που επικρίθηκε περισσότερο ήταν η κατάργηση των Αρχαίων Ελληνικών και του πολυτονικού συστήματος. Επικρίθηκε έντονα το συγκεκριμένο ζήτημα. Ο καθένας έδινε διαφορετική ερμηνεία, οι περισσότεροι πίστευαν ότι οι γενιές που έπονται δεν θα μάθουν ελληνικά καλά, ενώ αρκετοί το ερμήνευσαν και σαν μια προσπάθεια απομάκρυνσης από τις ρίζες, το έθνος κ.λ.π. Ήταν και περίεργη εποχή..

2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής;

Οι καθηγητές των θεωρητικών μαθημάτων επέκριναν το θέμα πάρα πολύ. Εμείς ως μαθητές ήμαστε χαρούμενοι με την εξέλιξη. Οι καθηγητές των θετικών μαθημάτων, μαθηματικών, φυσικής, χημείας υπήρξαν λιγότερο σκεπτικοί με το ζήτημα. Οι περισσότεροι φιλόλογοι σύνδεσαν την διακοπή της διδασκαλίας των αρχαίων με την ελλιπή γλωσσική διδασκαλία. Ήταν δύσκολη η αποδοχή της Δημοτικής ως επίσημης γλώσσας.

3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;

Η κοινωνία ήταν ούτως ή άλλως διχασμένη και τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί είχαν πολώσει τον κόσμο. Από αρκετούς θεωρήθηκε ότι πρόκειται για μια αντίδραση στη χούντα που προηγήθηκε. Δεν υπήρχε η ωριμότητα ώστε να γίνει κατανοητό ότι η εποχή αλλάζει και η εκπαίδευση πρέπει να προσαρμόζεται. Βέβαια, δεν επικρίθηκαν όλες οι μεταρρυθμίσεις το ίδιο. Ζήτημα υπήρξε με την κατάργηση των αρχαίων ενώ και η τεχνική εκπαίδευση, θεωρήθηκε κατώτερη. Οι εισαγωγικές εξετάσεις ήταν στα θετικά για τους περισσότερους, γιατί το σύστημα ήταν δύσκολο μεν αδιάβλητο δε, ενώ και η κατάργηση των σχολείων, αρρένων – θηλέων, από πολλούς θεωρήθηκε πρόβλημα. Η κοινωνία του 1976, εξακολουθούσε ήταν συντηρητική και κλειστή, όλα αυτά τα αντιμετώπιζαν με καχυποψία, θυμάμαι και τους γονείς μου.

4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;

Ναι κάποιοι, λίγοι συμμαθητές μου επέλεξαν το τεχνικό λύκειο. Λίγοι όμως, οι χειρότεροι. Αν και επαγγελματικά και οικονομικά εξελίχθηκαν μια χαρά, μέχρι πριν κάποια χρόνια τουλάχιστον, που διατηρούσα επαφές ήταν πολύ καλά. Ούτε τα χρόνια της κρίσης δεν επηρεάστηκαν.

5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είχε ξεκινήσει πριν την χούντα, με την έλευση της χούντας, γυρίσαμε πίσω και μετά επανήλθε και ολοκληρώθηκε. Κατά την περίοδο της επταετίας ήταν πολύ αυστηρά τα πράγματα. Και ξύλο έπεφτε με το χάρακα και αντί για γυμναστική στρατιωτικά γυμνάσια γινόντουσαν και η εισαγωγή στο πανεπιστήμιο γινόταν με διάφορους τρόπους. Οπότε, όταν έπεσε η χούντα, αυτά έπρεπε να αλλάξουν. Το κακό, επαναλαμβάνω ήταν η ανωριμότητα της κοινωνίας, που θεωρούσε όλα αυτά απλά μια αντίδραση και όχι ανάγκη για προσαρμογή στις συνθήκες.

6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Προσπάθησε. Είχε μείνει και επτά χρόνια πίσω η Ελλάδα και είχε γυρίσει σε χρόνια του παρελθόντος, γενικά, όχι μόνο στην εκπαίδευση. Ειδικά στην εκπαίδευση και αργότερα με τα παιδιά μου πρόσεξα, ότι το κακό είναι ότι προσπαθούμε να μιμηθούμε και όχι να φτιάξουμε προγράμματα που θα εκφράζουν εμάς, την ελληνική κοινωνία, έτσι με προχειρότητα αντιγράφουμε προγράμματα του εξωτερικού, που εδώ είναι μη εφαρμόσιμα.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Δύσκολα, δεν πέρασα. Ήταν μεγάλη ύλη, δύσκολη και λίγες οι θέσεις των εισακτέων. Βέβαια και με το απολυτήριο του γενικού λυκείου, δουλειά έβρισκες.

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η

μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

Όχι, οι μέθοδοι και τα αναλυτικά προγράμματα αλλάζουν για τα μάτια του κόσμου. Καμιά ουσιαστική αλλαγή δεν παρατηρώ όλα αυτά τα χρόνια. Προσπαθούμε να κάνουμε τα πράγματα πιο απλά, αντί να υιοθετηθούν άλλες μέθοδοι και τα παιδιά απαξιώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

Σε εμάς τα αγόρια άρεσε η αλλαγή αυτή. Και στο σπίτι, η κοινωνία ήταν ανδροκρατούμενη, το αγόρι μπορούσε να κάνει ότι θέλει, το κορίτσι έπρεπε να φυλάγεται, οπότε δεν είχαν θέμα.

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση όχι, το σύστημα ναι, υπό την έννοια ότι ήθελα να σπουδάσω αλλά δεν υπήρχαν επιλογές από το σύστημα. Τώρα οι επιλογές είναι περισσότερες ακόμα και αν κάποιος δεν περάσει στις εξετάσεις.

Συνέντευξη 4^η:

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η Άγαμος/η Διαζευγμένος/η
Χήρος/α

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0 1 23 και άνω:

E. Σπουδές:

Απολυτήριου Λυκείου: Γενικού/Τεχνικού

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Διδακτορικός Τίτλος Σπουδών

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;

Το ζήτημα που επικρίθηκε περισσότερο ήταν η κατάργηση του πολυτονικού συστήματος. Νομίζω ότι ακόμα και στις ημέρες μας, άνθρωποι στην ηλικία μας ή και κάποια χρόνια μεγαλύτεροι το χρησιμοποιούν, ελάχιστοι βέβαια.

2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής;

Οι φιλόλογοι, όπως είναι αναμενόμενο είχαν τις αντιρρήσεις τους. Γενικά, η εξέλιξη της γλώσσας δεν είναι αποδεκτή από αρκετούς και μη κατανοητή.

3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;

Βέβαια, θεωρήθηκαν απαραίτητες. Μα με την χούντα η εκπαίδευση γύρισε πίσω και υπήρχε λογοκρισία ακόμα και στα πανεπιστήμια. Άλλωστε, υπήρχε χρόνια το γλωσσικό ζήτημα, αλλιώς μιλούσαμε αλλιώς γράφαμε, επομένως και η υιοθέτηση της Δημοτικής, ως επίσημης γλώσσας, ορθά έγινε, απλά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων, αρκετοί είναι καχύποπτοι.

4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;

Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, δεν είχε την απήχηση που έπρεπε, γιατί στην Ελλάδα, οι περισσότεροι επιδιώκουν τα παιδιά τους να σπουδάσουν και γίνουν επιστήμονες. Η Τεχνική Εκπαίδευση, θεωρήθηκε κατώτερη, οπότε ακόμα και αυτοί που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του Γενικού Λυκείου, πιεζόντουσαν από το οικογενειακό περιβάλλον να ακολουθήσουν το Γενικό Λύκειο.

5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;

Ήταν απαραίτητες οι αλλαγές. Γενικά, η παιδεία αποτελεί έναν τομέα, ο οποίος δεν είναι δυνατόν να παραμένει στάσιμος. Πρέπει να εξελίσσεται και να ακολουθεί και ικανοποιεί τις ανάγκες της κοινωνίας. Με την χούντα, είχε εκτροχιαστεί η κατάσταση. Δάσκαλοι εξευτέλιζαν μαθητές, γιατί οι γονείς τους δεν είχαν υπογράψει το έγγραφο πολιτικών φρονημάτων, είχαν καταργηθεί μαθήματα, τα βιβλία είχαν γραφτεί υπό τις επιταγές της χούντας.

6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Έγινε μια προσπάθεια. Η Ελλάδα ήταν πολύ πίσω από το Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι γενικά. Μετά το 1982, άρχισε να ευθυγραμμίζεται, πάντα όμως ακολουθούσε και ήταν πιο πίσω από το αναμενόμενο.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Οι εξετάσεις ποτέ δεν είναι εύκολες. Είχα πολύ πάθος να βρεθώ στο χώρο που κάποιοι αγωνίστηκαν για την ελευθερία του πνεύματος. Θυμάμαι αυτό το πάθος, τη θέληση.

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

Η αλλαγή όσον αφορά αυτά που εφαρμόστηκαν, ουσιαστική ήταν. Το κακό είναι ότι οι μέθοδοι διδασκαλίας και οι πρακτικές δεν μεταβλήθηκαν. Δηλαδή, η στείρα αποστήθιση, ο τρόπος εξέτασης, αυτά χρειάστηκε να περάσουν 25 χρόνια για να αλλάξουν, στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 2000, νομίζω στις εισαγωγικές εξετάσεις εισήχθησαν οι ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής.

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

Οι μαθητές σε αυτά δεν είχαμε πρόβλημα. Και αν δεν κάναμε παρέα μέσα στο σχολείο, θα κάναμε εκτός. Μια χαρά ήμασταν όλοι μαζί, πλάκα είχε.

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Όχι, πιστεύω ότι η πορεία εξαρτάται από εσωτερικά κίνητρα και από το οικογενειακό περιβάλλον. Το σύστημα για όλους μας το ίδιο ήταν.

Συνέντευξη 5^η:

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Ηλικία: 25-34

35-44

45-54

55-67

B. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η Άγαμος/η Διαζευγμένος/η
Χήρος/α

Δ. Αριθμός Τέκνων: 0 1 23 και άνω:

E. Σπουδές:

Απολυτήριου Λυκείου: Γενικού/Τεχνικού

Πτυχίο

Δεύτερο Πτυχίο

Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών

Ερωτήσεις Ημιδομημένης Συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Πώς η κοινωνία, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς αντιμετώπισαν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

1. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 περιλάμβανε πλήθος αλλαγών. Ποιο από όλα τα ζητήματα της εν λόγω μεταρρύθμισης θυμάστε ότι επικρίθηκε περισσότερο;

Νομίζω η κατάργηση των αρχαίων και η τεχνική εκπαίδευση.

2. Ποιες οι απόψεις που οι καθηγητές σας, σας μετέφεραν για την κατάργηση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής;

Άλλοι ήταν υποστηρικτές των αρχαίων, άλλοι της Δημοτικής. Νομίζω ότι η ιδεολογική τοποθέτηση του καθενός, καθόριζε την άποψη του και για την μεταρρύθμιση.

3. Πώς αντιμετώπιζε η κοινωνία τις μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των γονέων, των συγγενών σας αλλά και μεταξύ των μαθητών κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες;

Εμένα οι γονείς μου δεν ήταν ιδιαίτερα μορφωμένοι άνθρωποι, αγρότες ήταν, σε επαρχία ζούσαμε, η μεταρρύθμιση ερμηνεύτηκε από αρκετούς ως μια χαλάρωση και οι φόβοι ήταν ότι η χαλάρωση αυτή θα συνδεόταν με γενικότερη χαλάρωση των ηθών.

4. Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση που αποτελούσε μέρος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, είχε απήχηση; Είχατε συμμαθητές που επέλεξαν την Τεχνική Εκπαιδευτική Εκπαίδευση;

Στην επαρχία, είχε απήχηση, αρκετοί στράφηκαν σε αυτήν. Εμείς που ζούσαμε μακριά από αστικά κέντρα, δεν είχαμε κοντά μας φροντιστήρια να προετοιμαστούμε κατάλληλα, να βοηθηθούμε, οπότε το τεχνικό λύκειο ήταν μια λύση και έπαιρνες και ένα χαρτί, το οποίο δεν συνοδευόταν από επαγγελματικά δικαιώματα κατοχυρωμένα αλλά όταν πήγαινες να πιάσεις δουλειά έλεγες ότι εγώ στο τεχνικό λύκειο παρακολούθησα αυτήν την ειδικότητα.

5. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπήρξε πραγματική ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας ή ήλθε ως αντίδραση στην πτώση της επταετούς χούντας;

Αγανάκτηση για τα όσα συνέβαιναν επί χούντας υπήρχε και όταν η χούντα έπεσε προσπάθησαν να αλλάξουν ότι είχε επί χούντας θεσπιστεί.

6. Θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κινήθηκε στο πλαίσιο ευθυγράμμισης της χώρας με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Ναι, προσπαθούσε τότε η χώρα να μπει στην ΕΟΚ, τώρα το αν η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υπαγορεύτηκε από τους ευρωπαίους, δεν το γνωρίζω.

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: Ποιο είναι το προσωπικό σας βίωμα σε σχέση με την μεταρρύθμιση που βιώσατε;

7. Πώς βιώσατε την μεταρρύθμιση όσον αφορά την θέσπιση εισαγωγικών εξετάσεων για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

Επειδή δεν υπήρχε περίπτωση να ανταποκριθώ επέλεξα την τεχνική εκπαίδευση.

8. Κατά πόσο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε, πιστεύετε με το πέρασμα των ετών ότι ήταν ουσιαστική. Πέραν από την χρήση δημοτικής γλώσσας, η μεταρρύθμιση «άγγιξε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εφαρμοζόμενες πρακτικές;

Η εφαρμογή της τεχνικής εκπαίδευσης, ήταν σημαντική για εμάς, αλλιώς εγώ το πιο πιθανόν είναι ότι δεν θα παρακολουθούσα το λύκειο καθόλου, κάποια στιγμή θα σταματούσα, τώρα οι πρακτικές και οι μέθοδοι που εφαρμοζόντουσαν αυστηρά ήταν και στην Τεχνική εκπαίδευση και ας θεωρούσαν πολλοί ότι δεν γινόταν δουλειά.

9. Πώς βιώσατε την μετάβαση από σχολεία αρρένων και θηλέων, στα μεικτά σχολεία που δημιουργήθηκαν με την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση;

Εμείς, δεν είχαμε κορίτσια στο τεχνικό, μόνο αγόρια ήμαστε, οπότε και που έγινε η αλλαγή δεν καταλάβαμε διαφορά.

10. Καθώς τα χρόνια πέρασαν, θεωρείτε ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βιώσατε ως μαθητές επηρέασε την μετέπειτα πορεία σας;

Ναι, γιατί δεν θα είχα ούτε χαρτί λυκείου, όπως ανέφερα και παραπάνω.
Τουλάχιστον έτσι, πήρα ένα χαρτί, μπήκα από μικρός στη δουλειά και μετά εξελίχθηκα.